

הכלים למלאכתם לא הם עשו ולא בחכמתם כוננו, כי לא נעשה בנפשנו שק-
לחשוב כי ענן וכל הבאים עמו בבית היו האנשים אשר היה להם רוח חכמה ורוח
עצה, רוח רעת ונבוכה כשיעור הראוי למיסוד דת, וכשיעור הראוי למי שירצה לדרום
בנין אשר בנו בו אלפים בונים בחריצות ובאימונות ידים יותר מאלף שנה, אבל כלי
המלאכה שאלו ממי אשר שנאה תכלית שנאה אשר חרפוהו וגרפוהו ושמוהו לשמצה
בקמינו, מן - התלמיד.

פרק שמיני

מדות וכללים שהקראים דרשו בהם ומירושיהם השונים.

עם כל התנגדותם למשנה ולתלמוד ועם כל החריפות אשר חרפו את מדרשיהם
לא יוכלו להכחיש כי הם תלמידי התלמוד וממנו לקחו את רבי תורתם, אך הם
תלמידים הבועטים ברבותם, ועליהם יצדק באמת המשל הקדמוני: בירא דשתית מינה
מיא לא תשרי בה קלא. ולא נפליג באמרנו כי כל הקראים מראשוניהם עד אחרוניהם
היו צריכים לתלמוד ובלעדו לא היה להם כח לים-דת ונראה מיד מתוך דברי עצמם
כי עז לעגז על מדות התלמוד השתמשו בהן במדה גדושה. אתכרית רוחי בני
גדנה, אמר הדסי (אשר"כ ס' ע"ג), וחזוי ראשי יבתלוני על המדות האלה אשר
פירשו רועיק. כלומר ר' ישמעאל ור' אליעזר בנו של ריה"ג. ומעמיד נגדם מדות
הקראים. ומה הן אלה המדות? הנה היא מינה מספרן עד שמונים אשר רובן בדקדוק
הלשון, אך מעיד בעצמו כי אלה המדות והכללים אינם קבועים ומסכים לכל כי אם
הוא עשם ויבוננם והיו מפורזים ככל ספר וספר ואחרי הדקדוק בביאורי ובספרי המצות
ובספרי בעלי הלשון והדעת קבצם והוסיף עליהם יותר ממה שמצא בספרים. ואמנם
סה מאד יש להפליא על הקראי הזה אשר חרד חרדה גדולה על מדותיו של ר' ישמעאל
ור"א בנו של ריה"ג ובכל זאת העיו פנים ולא בוש להביא בין מדותיו באותו מקום
ובאותו פרק שלשים ואחת מדות אשר כלן סמדות אלה התנאים). ועושה בהן כאדם
העושה בתוך שלו. ועקשתי והחפץ להתענות נכרים ממה שסב שמות קצתם לשמות
אחרים אבל אין הבדל השז עושה הבדל הכינה.

ואלו הן המדות מסמות התלמוד אשר לפי דבריו הם מדות הקראים: (א) קל
וחומר. והקראי ר' משה בשיצני (משה אלהים כ"י מ"ו ע"א אצל גרעץ ת"ה 500)
מביא בשם ענן שאמר על מדה הק"ו שהוא אפן אמחי ולמד ערות בת מקו מבח בתי
וכאבוי בתלמוד (סנהדרין עו.). (ב) מדה הנזרה שיה' (ג) מדה ההקש וכבר אמרנו מה
שהבינו הקראים בגדר הקש שהם הבניסו בו כל מיני השואה דבר לדבר. (ד) מדה
הסמוכים. (ה) דב-הלמד מענינו. (ו) דבר הלמד מסיפו (ס"ו קסח ס"ג ע"ד).
(ז) מדבר שאינו מתפרש במסכתו ומתפרש במקום אחר. והוא המדה של ר"א בנו של
ריה"ג (שם ס ד ע א), (ח) מה מצינו אלא שהדסי קראי גזרה שיה' ור' סהל קראו הפוך.
ושם

(1) כבר כתב ר' כלב אפנדומלי בתקדמוני נחל אשכול שהיא מסת' לספר אשכול הציפור שיש בספר
במה ענינים אשר יזכיר המחבר יותר מפעם אחת. ואני מוסיף שלפעמים כופל דברים וסותר דברי עצמו.
וביחוד בענין המדות יש בו ערביבית. שמסת' שכתבנו בפנים שמענו שיש בין פ' מדות ל"א של התלמוד
יבס"י קע"ד מדבר מיד מדות אלא שהקראים כללו כלן בתן.

(2) גם זאת הביא במסת' אלהים בשם ענן שלמד חיתר מוסאת סת בגלות, נאמר זאת התורה בעולת
ובמנחת ובשלמים ובנגעים וואמר זאת תורת חוב סת עולת וכו' נתבסלו בגלות אף מ"מ וב אינן גולגות בגלות
יפת חזיר גרעץ שלמד בג"ש דואת התורה. ונ"ל שיש חסרון בכ"י שלמד מ"מ בג"ש זו ולא הביא המקרא וכלי
שם צ"ל בכ"י: ונאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל.

(ד"ד ת"ד)

ושם שקראו הדימי, לקח מן המשנה כי פעם אחת קראה המשנה לכיוצא בזה בשם ג"ש (כיצת י"ב:). מ' דיו לבא מן הדין להיות כנדון (קס"ט ס"ה ע"א). י' מכלל ופרט. יא' מפרט וכלל. יב' כלל ופרט וכלל. יג' מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל (ס"ה ע"ב). יד' דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. טו' כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש (שם וק"ע ס"ה ע"ג). מדבר שיבאר בקצת הענין ויצטרך בכלל. והוא מדה כ"ג שבמדות ר"א בנו של ריה"ג ושם נקראה: מדבר שהוא מוכיח על חבריו (שם ס"ה ע"ד). טז' מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו והוא מדה כ"ד ממדות ר"א (שם ס"ו ע"א). יז' מדבר שהיה בכלל ויצא ללמד על חבריו. והוא מדה כ"ה של ר"א (ג"ו שם). יח' בנין אב מכתוב אחר: יט' ב"א משני כתובים⁽¹⁾ (שם קע"א ס"ו ע"ב). כ' מדבר שהיה בעל שתי מדות ואחת נותנו בכח יפה שבשתייהן. והוא מדה כ"א של ר"א. כא' מדבר שנאמר במקום אחד ונוהג בכל. מדה י"ח של ר"א. כב' מדבר האמור בזה ואמור גם בזה. מדה י"ט של ר"א. כג' שני כתובים המכתישים זה את זה (ס"ו ע"ג). כד' סדרך קצרה. מדה ט' של ר"א. כה' הפיכת וסבוב התיבות ממקום אל מקום אחר. והוא מדה ל"א של ר"א ושם נקראת מיקרש שהוא מאוחר בענין (ס"ו ע"א). כו' ממשל. מדה כ"ז של ר"א (ס"ז ע"ב). כז' יש אם למקרא ואם למסירתו. כח' את לרבות (ס"ח ע"ג). כט' אך ורק וזמן מיעוטים הם. ל' כל רבוי (קכ"ג ס"ח ע"ד). עתה ראינו מן הדברים האלה כי עקרי מדות מדרשיהם לקחו מן התלמוד. ואם המאוחרים עשו כן כל שכן הראשונים שנמשכו יותר אחרי התלמיד. מלבד אלה שמנה הדימי נמצא עוד כללים אחרים במדרש ובדינים המפורשים בתלמוד אשר קיימו וקבלו הקראים בתורתם. כמו המדה: הרי זה בא ללמד ונמצא למד. על פיה דרשו הכתוב כמשפט הכנות יעשה (מבחר משפטים) ודוגמתי במכילתא (משפטים פ"ג) המדה והדרשה. ובפסוק מכה אביו ואמיו מות יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו אבל מאחר שהוא מזהיר שלא להכות אחד מישראל הלא אר"א בכלל (מבחר שם) וזה על פי המדה אין עונשין אלא מזהירין. וכל זה לקוח מן המכילתא (שם פ"ח). וכללי הדינים נמצאו הרבה בספרי הקראים אשר קבלו מן התלמוד ונציג פה קצתם: תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (אשה"כ ס"י קע"א ס"ו ע"ב). לאו הבא מכלל עשה עשה (מבחר ויקרא). כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל (נ"ע ע' נדריס). ד' כללי תנאי, תנאי כפול, הנאי קידם למעשה הן קידם ללאי, ואפשר להתקיים (שם סדר נשים פ"ז). ועיד הרבה זה להם. והנה ראינו מכל אלה שאם אולי הספיקו להם פשטי פירושיהם המדומים לבאר את המקרא לפי דרכם לא הספיקו ליסודת אשר תהיה נאותה להפנים דעת בעלי כתם ולמלאות כל הנדרש להם בחייהם הדתיים, ולהחזיק רובי המשפטים והמהנהגים אשר היו מדת היהדות מאז. ועל כן לרוב היו מוכרחים להחיש מפלט להם בתלמוד ולהביא ממנו עזרתם.

ואמנם בפנים שונים עשו שימוש בתלמוד בתבולה. א' בכל מקום שנמשכו אחרי התלמוד כמו דבריהם במשאון לבל יזכר כי מן התלמוד לקחו, ושנו פני הדבר בלשון ובסגנון בארך או בקצר. בלחץ ובדוחק יכבירו מלים ויעשו מליצות על ענינים אשר התלמוד יכללם במלה אחת או שתיים. כמו בענין פירות הנושרים בשבת. כמה מליצות

(1) בענין ב"א מב' כתובים מוסף ב"א מנ' וסד' כתובים ועי' בפ' תראב"ד לפרא דב"א מב' ומנ' חד נוגא נינהו. אבל נרע פירושא דמלתא דהיינו החלוק בין שניהם מצד תאחד והצד השות שבין ומסני תלמוד שאל"כ הם שני כתובים הכאים כאחד ובאנו למחלקת אי מלסדין או לא. (וידר ח"ד)

מליצות וחקירות עשה ר' אהרן האחרון (ג"ע ע' שבת פ"ט) להראות איסורם ואמר כי פירות הנושרים בשבת אין איסורם מפני מאמר והבינו ולא מפני שהלקיטה אסורה בשבת אבל היאוי להגביר כי כמו שהמן ומני השי"ת בששי להיות בשבת היא הדין לכל דבר שיצטרך בשבת צורך להיות מוטבן לאכילה וזה הפרי הנשרה לא היה מוטבן לאכילה בעוד שלא נשרה. וכל זה האריכות רק דברי מליצה לנקר עיני האנשים אשר לא ידעו את התלמוד, כי היודעים אותו יבינו מיד כי כוון על המוקצה וסקרו מהתלמוד כי גם לפי התלמוד פירות הנושרים אסורים מטעם מוקצה ואם שנתנו בתלמוד טעם אחד אין זה כי אם מפני שרצו לאסורם גם לשבת האומר מוקצה מותר (ביוצה ג'). תד ה גזרה, ובזה גילוי הסוד אשר רצה זה הקראי להסתירו תחת מסווה מליצותיו. אבל נכשל בהתפלסופותי בהלכה הזאת ונתקיים בו ברוב דברים לא יחדל פשע. הן ככל הפרק ההוא הולך על השטח שטלטול מוקצה אסור ואיך יכול לומר שאין הלקיטה אסורה בשבת ומשמע מדבריו שרק האכילה אסורה והלקיטה מותרת, הלא הלקיטה אין אפשר בלא טלטול והוא אמר שטלטול מוקצה אסור ? (ב) שהם לוקחים מה שמיבא בתלמוד "בסלקא אדעתא" אי בקושיא ליסוד אמת ובונים עליו בנינם. כמו מה שיסדו כלם פה אחד רק בקצת נטיות קטנות בענין קרושי אשה שהם במהרה בכתב ובביאור (אשה"כ ו"א ע"ג). ואף שנחלקו הראשונים ר' יאשיה הנשיא נכדו של ענן ר' בנימין האונדי בהוספם על אלה השלשה עוד דברים אחרים, כבר באו האחרונים מהם שהם רק דברים טפלים ועיקר הקדושין הם בשלשה דברים בכתב ובביאור יבביאה (ג"ע סדר נשים פ"ו). והנה לקחו בזה דין המשנה שאמרה ככסי בשטר ובביאה אלא שלענין זה נטו מן המשנה שהם אומרים שצריכים שלשתם כסף שטר וביאה, ונראה מזה כי לקחו סלקא דעתא של הירושלמי (ריש קדושין) יעשוה לעצמם מסקנא כי שם נאמר "לא סוף דבר שלשתן". כל הקראים כאיש אחד אומרים שהשבת רוחה שחיטת הפסח וזה כסלקא דעתא של בני בתירה ונגד החלטה הלל שאמר שהפסח רוחה את השבת (פסחים סו.). וכן אמרו כלם שמצה חובה כל שבעה, וזה כסלקא דעתא של המכילתא (בא פ"ח). ובחבירי יהי מאורות (כ) פינסקער בביה"ט וויינן (כתוב: ובנימין נ"ג אמר דבורו שאמר (זכור את יום השבת) ישוב אל דבורו והיה ביום הששי והבינו את אשר יביאו והודיע כי אשר יאכל בשבת חוב היא שיהיה מוכן מיום הששי באפיה ובשיל ודמותה. ותפש בזה סלקא דעתא של הגמרא (פסחים סו.) שמוקצה דבר תירה ממאמר והבינו אשר יביאו. סקצת הקראים אמרו שמאמר ושפך את דמו האמור אצל חיה ועוף ירצה לומר שדי בשפיכת דם לבד ולא בשחיטה והיו כורתים שני גידי הירך והיה נשפך הדם (ג"ע ע' שחיטה פ"ב) וסי לא יראה בזה שהאמרים כן תפסו בדברי ר' יצחק בר פנחס האומר אין שחיטה לעוף מן התורה שנאמר ושפך בשפיכה בעלמא סגי (חולין כ"ו) אך הרחיבו הדבר על חיה כקישת הגמרא. ג) תספו דעות יחידים וסספו בתלמוד וסספו עליהן אף שבתלמוד נדחו מהלכה, כמו מה שמאמרו מי שנתגיר בין פסח ראשון לפסח שני אינו חייב לעשות פסח שני (ג"ע ע' פסח פ"ד) וזה לקחו מן התלמוד אלא שהם החליטו בדעת ר' נתן הסובר כן ולא כרבי שהלכה כמותו שאמר חייב לעשות פסח שני (פסחים צ"ג). וכן לענין המדרש שהבעל יורש את אשתו מכתוב ולא תסוב נחלה ממטה למטה שדרש בנימין האונדי (שם דיני ירושה פ"ה), תפס דעת ר' ישמעאל היחיד (ב"ב ק"א:). ד) אם מצאו שלפעמים חכמי התורה שבעל פה ראו לבטל איזה מנהג קדום ולהעמיד מנהג אחר תחתיו נאות לומנם, אחזו הם המנהג הקדום בידיהם ושבו אליו, מבלי להשגיח על הצורך במקום ובזמן שהיה סבה לבטול המנהג הראשון, ולא על התועלה היוצאת (ד"ד ה"ד)

היציאת מתוך תקן המנהג השני שחדשו חכמי הקבלה. כמו שעשו בענין קדוש החדש. הנה דעת התלמוד והמשנה בענין הזה היא כן. שבראשונה היו מקדשים את החדש לפי חדש הלבנה על פי ראות הערים שהעידו שראו את החדש. אבל מצאו שחשבון הגין כמי הראיה ויותר ממנה. כי החשבון אינו יכול להמעות והעדים אפשר שימעו שוגגין או מזידין על כן נמנו וגמרו לקדש החדש על פי החשבון. בפרט שאין בתורה רמז כלל באיזה צד שיקדשו את החדש וודאי שהדבר מסור לחכמים ועל כן הנהיגו להניח את הקדוש על פי ראיה העלולה למעות ולהמעות. ועוד שעל ידי החשבון נשיג השתוות הקדוש בכל המקומות ובכל הארצות לא כן על ידי הראיה שראיתה אינה שווה בכל מקומות העולם. אבל הקראים לא השניחו על כל זה ושבו אל הראיה יען כי היא היתה לפני המנהג וחשביה מקיבלת מן הנביאים ואין לזוז ממנה. (ה' למדו מן התלמוד לדעת שימת הצדוקים וקצת פירושיה בתורה ועשו אותה לשומתם ופירש כפירושיהם. וכלא צדק גנו את הרבנים על שאמרו עליהם שם צדוקים הלא באמת רוב הפירושים הנודעים על שם הצדוקים קבלו בנפש חפצה. כמו פירוש על ממחרת השבת שהוא שבת בראשית ועצרת לעולם אחד השבת. זה פירוש הצדוקים (מנחות ס"ה. מגלת תענית פ"א). לדעתם פרת חמאה אינה נעשת במבולי יום (כן פ"י כלם) וכדעת הצדוקים שאמרו במעורבי שמש היתה נעשית (פרה פ"ג מ"ו). וכן פירשו כהצדוקים עין תחת עין ממש. והומה אינה מתקיימת רק כשנעשה המעשה, והכחישו בנספך המים כמו הצדוקים, ועתה לא הפלגנו באמרנו כי אבני הבנין לרתם שאלי מן המשנה והתלמוד והמדרש ולולא זה לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם לבא- אף ענין אחד מן התורה למדת החיים והיציצו והפרחים שתלו בהם אינם רק סמיות עינים.

עוד בדבר אחד מצאנו דורכין בעקבית מדרש חכמינו, והוא: לפרש לפעמים המקרא בדרך משל וציור. והנה אין הכונה בזה על מה שפרשו הדבורים בתוארי השם ופעולותיו בדרך משל לשבך את האון מה שהא יכולה לשמוע כי אם כונתנו על מה שלפעמים פרשו המקרא בחקים ודינים על פי משל. אמרו עליו על ר' ישמעאל שדרש שלשה דברים על פ משל. אם יקום ויתהלך בחוף על משענתו. . . על בריו, אם ירחה השמש עליו דמים לו. . . בזמן שהוא יודע שהוא שלום ממנו והרגו חייב, ופרשו את השמלה דברים המחזורים בשמלה (מכילתא משפטים פ"ו ירוש' כתובות פ"ה ה"ד ובכ"מ) והנה הפירוש על אם ירחה השמש קבלו הקראים אף שלא הזכירו מאין לקחוהו וגם שני הלשין בדרבם אין מקורם אחד כי אם מדרשו של ר' ישמעאל (עי' מנחות וכו' משפטים). ועל ופרשו את השמלה אמרו הנכון היות הדבר כעדים וכו' (פ' כי תצא) ובפירוש אמר בעל המבחר (כו"ה) שלדעת קצתם היא משל (עי"ש בפי מירת כסף): ובפסוק לא תאכלי על הדם הביא בעל המבחר דעת הקראים לא יאכל מן השלמים עד שיוקד דמה, ועוד אמרו לא יאכל אדם ביום שחיבו בית דין משפט מות לאיש, ויש אומרים אכילה ושתייה שהיא מביאה לשפוך דם והוא אכילה זולל וסובא ואלו וכיוצא בהם דרך הרש (מבחר קדשים) והיא דרש משל, ואלה המפרשים לקחי הדברים מן התלמוד, ושנים ועקשום (מנהגין סג). וכן פירשו בדרך משל: לא תקלל חרש ולפני עוד לא תקן מבטל שבכל חדש אף מי ששימע אלא שהוא בחזק מקום ולפני עוד מכון גם על מי שהוא עוד בדבר (כל מפרשיהם) והוא מספרא (קדשים פרשה ב). ויען כי אחזו הקראים דרך המשל בטלו מצות תפלין ומוזזה ואמרו כי לא יובנו הכתובים וקשרתם וכתבתם בדרך משפעות פשטם כי אם בדרך משל ומצאנו שפירשו לא תבשל גדי בחלב אמו האסיר אצל בכורים ענינו שלא תקח הענפים מן האלנית או פרים ותמשה מן החלב שלהם לפירות אחדות ותבשל בלא עתה ותביאם לפני ה' בכורים (ד"ר ח"ד)

בכורים בלא זמנם. והאמיר במשפטים סבוין נגד וכיום השמיני תתנו לי שלא תאמר כי אבשלו ואנדלו בחלב אמו שלשה ימים ומרוב יניקות מחלב אמו יהיה כבן שמונת ימים (אשה"כ סי' ר"ם צ"א ע"ד). נראה מכל זה כי לא בזו ולא שקצו דרך המשל בפירושה, ואם הדיו אומר נגד דרך המשל: כי מצות ה' לא במשל צוה פן ישנו עמו בו ולא ימצאוהו וידעוהו בבירור (אשה"כ צ"ד ע"ד) לא שמעו אוניו מה שפירז סדר בו הוא וכל קדושו עמו עזבו לפעמים הדף הפשט ובחרו דרך המשל.

ונבוא עתה לתת לב אל פירושיהם הפשטים כי זה כל תהלתם וכל תפארתם כ הם עומדים על עמה פשוטו של מקרא ומחשבתם בו היא האמת הברור אמת אלו: הצרופה. אמנם אם באמונה ובהם לבבנו נבחן הדברים נמצא כי מתהללים במתה שך. לא נכחיש כי השתדלו הקראים להבין במקרא כמשמעות פשוטו אבל נכחיש כי השינוי את אשר בקשו. אף כי נאבה להורות שכבר בדורותיהם הראשונים קנו להם ידיעות בחכמת דקדוק הלשון אשר הוא העמוד אשר הפשט נשען עליו, לא נודה כי קנו להם שלמות הראויה בחכמה הזאת אשר בכלל עיד עמדה בעת ההיא בימי ילדותה. ועל כן סוף סוף לערך חסרון שלמותם בחכמה חסרה לפשוטיהם גם כן השלמות. ואין לחשבם לרוב פשוטו של מקרא רק לפי מדת הפשט בזמנם ועל כן לא היה להם יתרון עצמי על מדרשי חכמינו הקדמונים שגם מדרשיהם ברובם הם לפי מדת הפשט בזמנם (לעיל ח"א פי"ח). ברבים מפירושיהם הודו הקראים כי אינם כי אם רמז ואינם פירושי המקרא באמת ואף ככה נמצא שחכמי התלמוד תלו לפעמים הלכות ודברי סופרים במקרא לאסמכתא או לרמז או לזכר לדבר. ובוה יתרון חכמה לבעלי התלמוד עליהם. כי הם לא חשבו ולא עלה על לבם לעשות דבר בכח אסמכתא ורמז לדבר כמפורש בתורה אבל להקראים היה הרמז מספיק לעשות הנרמז דבר תורה. ואמנם עוד היתה מכשלה אחת על דרך דרישתם והיא בקשת ההתנגדות וקנאתם כאש בכל הזמנים אך לסתור דברי התלמוד והיא לא הניתת לבא אל מנותח העיון ואל נחלת האמת לאמתו ועל כן אהבה הנצוח קלקלה להם את השורה. ולמען יאמנו דברינו כי באמת נמצא בכתוביהם פירושים אשר תנעל בהם נפש היפה נציג הנה קצת משלים מספריהם אשר יאמתו משפטינו. הנה בענין שלשה האנשים אשר באו אל אברהם פסוק כ' ל' ח' כ' סי' הקראים שנביאים היו (מכר' מ' ע' ב). נעשה אדם בצלמינו משה רבנו ע"ה אמר כן לאנשי דורו עשוי אדם בצלמינו בעד עצמו ואנשי דורו, וכן פירשו הן היה האדם כאחד ממנו (שם כ"ד ע"ב). כמעט כל הקראים פירשו ואבו בו נסי בראש זכור את יום השבת לקדשו קדוש זה מה הוא? זה הפרישה מן האשה (נמפחות 62). וענין פירש להם עוני מכאן שאין עושין המצות אלא מן השעורין שהוא להם הענינים (עי' לעיל) כתוב אחד אומר בי' ד פסח וכא' ב"ד יום לחדש בין הערביים וכא' א שם תזבח את הפסח בערב הא כיצד חל ער' להיות בששי ב"ד פסח לה', חל להיות באחד משאר ימי השבוע בין הערביים, חל להיות בשבת תזבח את הפסח בערב (אשה"כ פ' ע' ד נ' ע' פסח פ"ו). דרש ענין בערב תאכלו מצות מכאן שאופין המצות בין הערביים (נ"ע ע' מצות פ"ג). ר' דניאל אל קוט' סי' פירש לא תבשל גדי בחלב אמו כל בשר הנוול והמתגרל בחלב וילדתהו (אשה"כ צ"א ע"ב). ובענין איסור היצאה מרשות לרשת בשבת פירש ר' ישועה שלמים ממאמר אל יצא איש ממקומו שאם היציאה ממקומו תהיה אסורה שהמקום כולל המדינה ההוצאה מן הבית תהיה גם כן אסורה (נ"ע ע' שבת פ"ו). ור' דניאל הקיסמי הנזכר אסר הביצים מן הכתוב שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, בנים ולא אמר ביצים שמע מזה להתיר האפרוחים שהם בנים ולהחמיר ביצים (אשה"כ קי"ד ע"ג). סה"ל בן

מצליח

מצליח פירש ויהיו חיי שרה ק' שנה וכ' שנה וז' שנים שלשה מספרים כנגד שלש.
מקומות שהיו שם באור כשרים ובכנען ובארץ פלשתים (מבחר מ"ו ע"ב). ור' יוסף
הרואה גמר רחיצת טמא טומאת ערב שתהיה במים חיים ממא טומאת מת נאמר
כאן ורחץ בשני במים ונאמר להלן ורחץ בשני במים מה להלן מים חיים אף כאן
מים חיים (נ"ע ע' טומאה פ"ג). ושמענו בשם ענ' שדרש שאין טומאת מת בזמן הזה
מהקש הכתוב נאמר זאת חקת התורה וחקת היא הפרה שנאמר והיתה זאת לכם לחקת
עולא והתירה היא טומאת מת שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל ומקשים תורה
לחקת בזמן שישנו בחקת ישנו בתורה בזמן הזה שאינו בחקת אינו בתורה (שם פ"ב)
ארוכה אינה צריכה גם כריתות שנאמר כי יקח איש אשה ובעלה וגו' וכתב לה ספר
כריתות מכאן שרק הנשואה צריכה גם כריתות ולא הארוסה (אשה ב' קמ"א ע"א).
אמרו בשם בני מין הא' ונ"ד שמקיש היציאה להיות שכל שהיה כתב שהוא
הנשואין היציאה גם כן בכתב ארוסה שהייתה בעדים גם יציאתה בעדים (נ"ע פ'
נשים פכ"ג אדרת ש' פ"א). כתוב ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחמו ארצה ויאכלו
על הדם (ש' י"ד) מאי ויאכלו על הדם? כל מה שאסור לשחוט הרי הוא בכלל לא
תאכלו על הדם אותו ואת בנו שהוא בכלל תשחמו ביום אחד אם עבר ושחטם אמורים
באכילה משום לא תאכלו על הדם ומשמע שנאמר בקר ובני בקר הרי שחמו אותו
ואת בנו לכך נאמר ויאכלו על הדם (נ"ע ע' שחיטה פ"ח). ובאדרת אליהו
טובא בשם הקדמונים וע' שבת פ"ט טפני שהסמיך הכתוב שמירת שבת למקדש לומר
לך כשש שש מנרש למקדש כך שש מנרש לשבת מכאן שמוסיפין מחול על הקדש.
חייב אדם לקרוא שמע ואהבת והיה אם שמע ופרשת ציצית שנאמר ודברת בו וזה
במדרש התלמוד (א"א ע' תפלה פ"ה). והדרת פני זקן זה שקנה חכמה ואמר ר'
ישועה שאם לא יהיה לזקן חכמה ולא יראת ה' לא יחייב כבודו (שם ע' כבוד
רבו פ"ה). ואל קין ואל מנחתו לא שעה שלא נאכלה באש שמים (מבחר פ' בראשית)
וכעין שגרמו בספרא (מכילתא דמלאים) ובספר הישר. תקריבו את קרבנכם שלכם ולא
משל אחרים שנאמר שינא נול בעולה (מבחר ויקרא) כמו שנדרש בגמרא.

הנה הצגנו פה מספר מעט מדרשים אשר דרשו חכמי הקראים כראשונים
באחרונים אשר כל רואיהם יבורח כי הם זרע הדרש ואין להם דבר עם פשוטו של
מקרא לפי מושג הפשטן האמיתי. וברור הרבר כי הם עצמם הבינו זאת בלבם כי
חלק גדול מן המירושים אשר פירש בתורה והוציאו מהם חקים ודינים היו בדרך
המדרש. ואמר אחד מאחרוניהם ר' שלמה בן אהרן המרוקי (ס' אפריון עש"ב כ"י
בהקדמה) התורה מתבארת באפן מתיחם לפשיטה חוץ מקצת מקומות אשר אין השכל
גזור שובנו כפשוטם ועליהם המליצו החכמים דברה תורה כלשון בני אדם, וכן בקצת
מצות שאין השכל מתישב בהן אז יתורצו על פי פשוטו של מקרא והסכימו החכמים
לבאדם על דרך מעבר כדי שלא תהיה סתירה בדבריה התורה. ראינו מהו הודאות כי
עם כל השתדלותם לתפוס בפשוטו של מקרא לא הצליח הצעם בידם והיו מוכרחים
לנפות מן הפשט. ולמדנו כי כמו לחכמי המשנה והתלמוד כן גם להם לא הספיק
להם פשוטו של מקרא להעמיד דתם. ואף במקומות שחשבו שהם הולכים אחרי הפשט
הברור, אין זה המובן הפשוטי האמיתי כי אם דמיונם המעט. ואמנם המתבונן בספרי
דתם וביתוד בספרי המצות אשר כוננו ימצא כי סף סף כל פעלתם רק תלמוד חדש
דומה להישן ברוב סדויותיו וכלליו ואף בקבלה ובמשפטי הסברה, אבל גם בזרות
המדרשים ואף חדש הוא בזה כי נתן צו לצו, חמדים חמדים המון חומרותיו, ולסמות
עינים אין קצה לתכינה.

פרק תשיעי

חלופ הרבנים והקראים במנהגיהם.

הנה עד כה נגולו לפנינו כספר מחשבותיהם ודעותיהם. מדות דרישתם וכללי מחקריהם, וראינו כי לא התשיקה לפרוק עול אשר נתן התלמוד על מאמיניו בגזרותיו וסייגיו היה מותרם, ואף לא התפץ לנתק מוסרות חומרותיו היה הנר לרגלם. אכן הכרנו כי לפי הכונתם המוסרית ומחשבות הויה אשר השפיקו בהן, היו נזמים יותר להכביר עול הדת עליהם מלהקל אותו, ואך ערב לנפשם כבד החקים אף כי עקום כמטיל ברזל וכאבן מעמסה. נאמחים ונאנקים בהם – הלא כן התכנו וכן הוו מראשיהם – בזוי העולם הזמני, המענים נצום נפשם בתאוה, ויקדישוה לתאניה ואבל על הגלות המרה ועל חרבן בית קדשנו, הם בהכביר עליהם הדת ובספות חומרא על חומרא הלא ימצא הפץ. ועל כן לא נתמה אם יעמיסו עליהם עול כבד, אבל נתמה כי השכלתם הרבה – כי לא יוכחש כי היו רבם בעלי השכלה בהכמה ובידיעות שונות – כי גם היא לא עמדה להם להורות דרך התוך, ומהפדות נבצרה הצל לא הצילהם. תחת אשר לרוב רבת ההשכלה המעט ההפרזה על המדה בגזרות ודריגים, הם בהשכלתם נעזרו להמציא להם דינים וחקים אשר לא שערום קדמוניהם, ורוחה היא אלפתם לברוא חומרות עד כי כל מצוה ומצוה נעשתה תחת יריהם להר גדול. הנה בתאוה עזה התעמקו במצות העריות ואננו יחקרו בה. ומה נהיתה זאת המצוה על ידי מחקרים ועיונם? הראשינים ורם בעלי הרכיב עשו ממנה מצוה אשר אין העולם יכול לעמוד בה, והקראים עצמם אמרו: אלו נלך אחד דעהם אך לעתים רחוקות נמצא איש ואשה אשר לא יהיו קרובי שאר. כי הקישו בעריות והלכו מהקש אל הקש ומרכוב אל רכיב ואכזרו גופים רבים אשר לא ינבילם השכל האנושי והוסיפו על הכתוב ועל ההקש (אדרת אליהו ס' עריות פ ה) וכמה עלובה היא העיסה שגחיתומה מעיד עליה שהיא רעה? וגם אחרי כן כשעמדו ר' יוסף הרוואה ואחריו ר' ישועה ופענו עליהם ונצחום ובמלו כמעט שלשה חלקים ממה שאסרו הם (שם ע' שבת פ"כ) הלא עוד החלק הדיבעי אשר השאירו כולל מספר רב עריות חדשות אשר לא שערו בעלי התלמוד. אסרו בת אנוסה יש לה מאיש אחר משם אשה ובתה, אסרו לאיש לישא בת אחיו או בת אחותו, אסרו בת אשת האב ישש לה מאיש אחר, אסרו אחות אשתו אפילו לאחר מיתה אשתו. גם כל העריות אשר לפי המשנה והתלמוד אינן אסורות כי אם מגזרת חכמים כמו שניות מדברי סופרים, וכן שאר כל הנשים השנויות במשנה (יבמות ר"פ נושאין) שאסרו חכמים אך אינן ערוה מן התורה, וגם נשים אשר אף בגזרה וסייג חכמים אין בהן איסור רק נאסרו משום מראית עין כמו אשת חמיו, כל אלה לדעת הקראים הן עריות אסורות מן התורה, ובא לידי מדה זו על שעקשו והפכו דברי הכתוב הנעימים וזה היה פרי השכלתם ועליהם נאמר: חכמים הם להרע להמיו לא ידעו.

מצוה שבת כמעט אין משלה בכל המצות אשר הדרוה היתודים בכל הזמנים בהדרת קדש, למצוה הזאת נדברו חכמי המשנה שתי מסכתות שלמות, ומי יספור כל ההויית אשר הו בה והמציאו תולדות ותולדות להילדות היוצאות מן האבות אשר הן עצמן לרוב אך תולדות מחקרי לב ופרי פלפולם, וכל זה לא היה שוה להקראים עוד חפשו וחתרו ורקדקו בדבורי המקרא אשר ידברו במצוה הזאת עד אשר מצאו חומרות חדשות לאין מספר והוציאו דינים וחקים ממררי החיים נגד רוח התורה אשר דרכיה דרכי נועם. הדקדוק והעיון בדבורי התורה במצות שבת הבאים כפולים ומכפילים מלאכה, עבודה מעשה, דולירו והצמיחו מחקרים מהמיהם כי הכניסו בהם כל טיני העסקים

(ה"ד ה"ד)

העסקים, עד כי אמרו שכל התנועות הגופיות והנפשיות כמו התנועה וההליכה ממקום למקום, וכן המחשבות והחשבוניות והרצונות כלם יוכלו תחת מעשה (אדרת אליהו ע' שבת פ"ה). זאת ההחלטה לא מהמצאת האחרונים יצאה כי אם נאמרה בשם הראשונים מחכמיהם. ולפי ההחלטה הזאת והמשפט הזה אין כל תנועה גדולה או קטנה שיתנועע האדם אשר לא תפול תחת האיסור, ולפי דבריהם האלה ראוי מן הדין שיקיים האדם בנפשו: ישב בדר וידם כי נמל עליו השבת. אמנם הם עצמם הרגישו שכלות זה המשפט אשר לא יתכן להוציאו לפעלה אדם החפץ חיים, על כן התירו הדברים ההכרחיים אשר לא יכול האדם לחיות בלעדם, כמו: האכילה והשתיה והעמידה והשיבה וההליכה וכל הנענועים ההכרחיים. אבל בדעתם כי ההכרח לא יבטל הדברים מהיות מעשה והמעשה הלא אסור מן התורה, על כן הוכרחו להתחכם להביא להם ראיה מן הכתוב למען התיר המעשים אשר הם הכרחיים. והנה ידענו כי יש מין בחקר הדתות (טהעאלאגיא) אשר דורשיה לא הייזאגים מעולם למציא לכל חפץ וחפץ היכחה מכתבי הדת, אף זה היה משפט הקראים בדרישהם על כל דבר פשע נגד תורת הרבנים על כל דבר שאי מהבלי חדושיהם ידעו לו מקרא מן התורה או מן הנביאים והכתובים, ועל כן חפשו ודרשו ראיה לחיתור האכילה מכתוב: אכלוהו היום, ואחרי שהאכילה מותרת מובן מאליו כי גם השתיה הותרה כי השתיה בכלל האכילה והתירו בכך הזה גם הטלטול שהוא צורך האכילה וכן גם שאר צרכי האכילה. ואולם לא השפיק להם המקרא להביא ממנו תעצומות לכל אשר רצו להחמיר שלא לסור מן המנהג הקדום אשר היה נהוג מאז בישראל או החישו מבלט למי אל סבל הירישה (אדרת אליהו שם). אך אמת הדבר כי העיון והדקדוק אשר עמלו בהם אך להג הרבה ויגיעת בשר היו אבל לא חקירה נאמנה, כי לרוב נדחקו ונלחצו ואנסו את הכתוב לדבר דברים אשר לא חשב כי ברור הוא בעינינו כי העיקר הראשי אשר היה מנהיגם היא ההתנגדות לתורת הרבנים. התולדות אשר הוציאו מחפושם ודקדוקם בכתובים כמעט כלן הן מתנגדות למשנה ולתלמוד אבל לא להקל כי אם להחמיר עליהם. הנה לדעתם ולפי מה שחושבים להוציא סטאמרי הכתובים, בין מתקן בין סקלקל חייב, בין מעשה בכונה בין שלא בכונה. בין ההחלה המעשה בשבת עצמו בין נולד בשבת מעצמו כסבת מעשה של קודם השבת, מוקצה אסור מן התורה בין באכילה בין בטלטול. בכל המלאכות אין שעור נתון, ושנים שעשו מלאכה חייבים. כל שבות אסור מן התורה, כל הוצאה מרשות לרשות חייבים עליה ואין צורך לעקירה והנחה. אין רשאים ללכת אפילו תוך התחום אם לא שהליכתו היא לצורך מצוה או לסבת הכרח טבעי. אך ההליכה למייל או ההליכה לשוק אסורות. מכח מאמר הכתוב: לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת החליטו וגמרו כי אסור להנות בנר בשבת אף שהידלק הנר מבעוד יום קודם השבת, ועל כן יושבים בחשך כלילי שבת כמתי עולם. ואסרו הטמנת המאכלים לצרך השבת אף שהטמינם קודם השבת. הקראים אימרים שהעונה בשבת אסורה משום מלאכה. ואסרו כל דבר שהוא משום רפואה בשבת אף בחולה שיש בו סכנה והוא ספק פקוח נפש. אמרו עליו על ענן כי הוא צוה שתעשה המילה סמוך למוצאי שבת למען תהיה תרפואה בחול. כל ספריהם מן המצות מלאים מחקירות בענין הדברים המשתלמים בשבת אשר הם קוראים נולדים בשבת ממעשים של ערב שבת. ופסקו כלם שהמעשים הנולדים בשבת בלי חבור המוליד והם דברים התלויים בפעולה. ורצונם בזה שבעצם: וראשונה תחלת סבת הנפעל היא פעלתו אבל בשעה שנשלם ויוצא לפעלה אין לו חבור עוד עם גוף המוליד בכל זאת הם אסורים בין שהתחיל בהם

המוליד בעצמו בין על ידי צויו. והמשכיל יבין כמה רבו פרטי החומרות היוצאים מן הכלל הזה, מתאים עם נמייתם לסגף עצמם בציונות ולחסר נפשם משובה, קימו וקבלו עליהם להתענות ארבע תעניותיהם אף בשבת. כל מה שאסור לישראל לעשות בשבת אם עשאו הוא או אף שעשאו גוי לעצמו אסור לישראל להנות על פי מאמר התורה. ולא לבד כשהמעשה הוא מלאכה ממש כי אם אפילו אינו רק שבות קלה גם לישראל עצמו בעשותו אותו. בכל זאת אפילו אם עשאו הגוי לצורך עצמי אסור לישראל להנות ממנו. למען השלם מדת החומרות הנפתלות קבעו חק כי אסור לישראל לשלול דבר בכית אשר נמצאים בו אנשים ואחד מהם חלל את השבת. ולמה זה? יען כי לדעתם נחשב זה הבית כמחולל והנה הוא כרשות הרבים אשר אסור לשלול בו. יתר על כל אלה החומרות העקרויות בטלו תקנות חכמי הרבנים הקדמונים שהן ערובי חצרות שהופי מבואות וערובי תחומין וערובי תבשילין, אשר אונו וחקרו ותקנו חכמינו במיעצות ודעת למוכת עמם לכל יהיה להם השבת כספרו על צרכי החיים ובאו הקראים ובמלום כי להם היו העול והחומרא צרכי חיהם. והנה בהתכונן כאלה החומרות העקרויות נמצא בשתי המצות האלה, עריות ושבת כמו חמשים חלופים בין הרבנים והקראים אשר כמעט בכלם הם מחמירים על הרבנים, ונתכונן עוד כמה גדול מספר הענפים היוצאים מן העיקרים כי אז נראה כי מצות העריות נהפכה להם לרועץ (ומצות השבת היה להם למשא כבד והענג נהפך לנגע כי בכל אשר יפני תעמוד חומרא לשמן על דרך חיהם בכל תנועה בכל מעשה ובכל מדרך כף רגל ואף בכל מפה רוח הלא קמה להם אינו חומרא לנגף ולמכשול.

בכל הזמנים היו השבת והמועד ליהודים למשיבות נפש בעמלם נפש המים מסבל התלאות וכוס השמחה ביגון חיהם ואמנם אם נבין בתורות הקראים מן השבת והמועדים ידמה בעינינו כאלו בכונה מיוחדת ובמחשבה העסימו על שבת ומועד משא חומרות הממריים את החיים למען הקטין איפת השמחה ולהשביח שאון גילה. כי כאשר בשבת כן גם בחתק המועדים יצרו חומרא על חומרא. הן אם נתכונן עוד בספריהם נראה כמה השתוקקו קצתם לאסור האפיה והבשול וכל מלאכה אוכל נפש ביום טוב ורצו להסב מאמר התורה שמפורש בו היתר אוכל נפש לכונה אחרת ואמרו קצתם שאין כונת הכתיב להתיר הבשול במועד כי אם להתיר האכילה כמו שלרעתם כונה התורה במאמר: אכלוהו היום, להתיר האכילה בשבת. ואחרים אמרו ירצה הכתיב להתיר רק ערוב המאכלים כמו שמן וחומץ ותבלין לא שכונתו להתיר הבשול במועד בכלל, ופירשו עוד פירושים משובשים אחרים כאלה ונדרקו לכל זה רק מרצותם לאסור במועד מלאכת אוכל נפש. אך המתונים בהם ראו סכלות אלה הפירושים והסכימו על ההיתר כדעת בעלי הקבלה וכפשוטו של הכתיב. ואמנם גם הם הגבילו מאד את ההיתר ולא התירו רק המלאכות אשר אחריהן האכילה והן שלש: הלישה עם האפיה והבישול ואסרו כל מבשירי א"נ בין מה שאפשר לעשותם מע"ט ובין מה שאי אפשר לעשותם מע"ט, ומיבן מעצמו כי אסרו כל מה שאסרו בעלי הקבלה והוסיפו עליהם עוד חומרות ואסרו: השחיטה, וההפשט, והנתוח, והניקור, ושחיקת תבלין, וכל הדומה להם, ואסרו ההוצאה מרשות לרשות בין לצרך בין שלא לצרך ואסרו הדלקת

הנר

(1) הנה חדלתי מחביא המרא מקומות בספרי הקראים על כל דין ודין שהעתיקו בהם. כי לא ראיתי בזה תועלת וצורך רק יהיה מביא זה לארכיות גדולה שהיא לסתור לסבנים. ורק אעיר כי כל מה שהעתיקתי הוא ע"פ ספרי דיניהם ותקנותם ופירושיהם במקרא כמו ס' המבחר, יחי מאורות כ"י, גן עדן, כתר תורה אדרת אליהו, משאת בנימין, אשכול הבושר, דוד מרדכי, אורת צדיקים, אפרון עשת ח"א, א"ע ח"ב כי והעתיקות שבלקוים קדמוניות ועוד קצת כתבי יד שבידי הנמצאים בביתם מעובדן פינסקער.

הנר שלא לצרך אכילה. כל הנחשבים פה שהם שמונה במספר הם חמירות שהחמירו יתר על הרבנים ואין בכל דיני יום טוב אף דין אחד שהוא קולא נגד הלכות התלמיד. ונבוא עתה לבחון דיניהם בפרטי המועדים, ונכלל בהם גם דינים בדברים שאינם נהוגים בזמן הזה. כבר בררנו (פ"ו) דעת הקראים בענין קדוש החדש שהם מקדשים על פי הראיה, ומעבירים השנה לפי האביב ואינם משגיחים על חשבון הרבנים. וזוה נפלה ערבוביה בקביעות החדשים והמועדים והשנים ולא לבד שנעשה חלוקה ביניהם ובינינו כי אם הם עצמם נעשו אגודות ואגודות לפי המקומות והארצות. בענין הפסח אמרו יש מן הראשונים שבהם שפסח דורות באה מן הצאן והבקר, וזמן שחיטת הפסח אינו מושש שעות ומחצה כי אם בין הערבים ממש וזה משקיעת החמה עד הערב, הנוהג נשרף בחמשה עשר לא כדעת המשנה ששיפתו במוצאי הפסח אינו נאכל אלא בלשכות שבמקדש, פסח דורות הנשים פטורות⁽²⁾, הויד ולא עשה את הפסח חייב ברת מיד ואינו נדחה לפסח שני. לדעת רוב ראשונים אין הפסח דוחה את השבת. בענין חמץ ומצה החמירו בעלי הקבלה מחומר איסור חמץ הרבה יותר מדי עד שנוכל לחשוב כי לא הניחו מקום לחומר, ובכל זאת נראה כי הקראים אומנים בהמצאת חמירות יותר מן הרבנים. הם אמרו שחמץ של אינו ישראל בבית ישראל (אף שלא קבל עליו אחריות) הוא בכלל לא יראה. במול בלב אינו מועיל מאומה, לדעת קצת גם ארז ודוחן מחמיצים לדעת ענן אין ראוי לעשות המצה אלא מן השעורים, ואין אופין אותה אלא בי"ד בערב, ואין עושין המצה שעם הפסח אלא על האש לא בתנור. חייבו לאכול מצה למצות חיבה כל שבעה, הם דורשים ממחרת השבת ממחרת שבת בראשית ולעולם עצרת אחר השבת, העומר אינו נקצר ביום המועד ולא בשבת, אין מביאין העומר מן הלח, ספירת העומר ביום לא בלילה, בראש השנה בטלו מצות הקיעה שופר וקצתם חולקים ואומרים שהתרועה בכלי אבל לא הברילו בין שופר לחצוצרה, בענין יום הכפורים אינם מודים בחמשה עניים כי אם באכילה ושתיה לבד, בטלו התעניות שנקבעו במשנה ותלמוד מפני חרבן שני והחליפום באחרות על חרבן בית ראשון, ובטלו מצות חנכה, ועושין ימי הפורים בי"ד ובט"ו עם כל המצות התלויות בהם. בענין הסכות בטלו מצות לקחת ארבע מינים, ובטלו השיעור בנבה הסכה כמו שבטלו כל השעורים. הנה לפנינו שבעה ועשרים חלוקים ביניהם ובין בעלי הקבלה ואך חלק קטן בהם אשר נטו מהרבנים לקולא.

ואמנם החלוקים בין הרבנים והקראים בשאר דיני התורה מצאנו כמו תשעה ז' אר ב' ע' כ' במספר. (א) המאמר פרו ורבו ומלאו את הארץ אינה למצוה אלא לכרבה אבל מחייבים במצות ישוב העולם מדברי קבלה והולידו בנים ובנות. ולדבריהם אף מי שיש לו בן ובת או אפילו שני בנים חייב במצוה זו וזה כר' נתן לביה שמאי (יבמות ס"ב). ונגד התלמוד. (ב) מצות המילה היא הסרת הערלה ובתוספת הערלה אינו צריך לעשות עוד מעשה הפריעה ולפי התלמוד מל ולא פרע כאלו לא מל. (ג) אחר שעיקר הקפידה בהסרת הערלה על כן כשהוסרה במגע אינו צריך לבלוע. והתלמוד מצריך להמיק דם ברית. (ד) לדעת ענן מילת אינו ישראל אינה מילה וצריך למול אותי ישראל. ולפי התלמוד כשרה בדיעבד. (ה) ענן צוה שהיה המילה במספרים. (ו) אינם מודים במצות הפליו ומפרשים והיו לאות וקשרתם בדרך משל כמו קשרם על אצבעותיך

(2) כל מפרשים צוחים ככוכבא על בעלי הקבלה שמחייבים הנשים בתקרת הפסח ואומר שהאכילה לתן אינה אלא רשות ע"י ג' ע"י פסח פ"ד ובמבחר פ' בא ובאדרת אליהו ע' פסח פ"ו. אבל שקר ענו בבעלי הקבלה. הדבר הוה שנוי במחלוקת ולדברי האומר נשים בפסח רשות הכל רשות בין תקרתה בין אכילתה וע"י פסחים צ"י. וכירושלמי שם פ"ח ת"א.

אצבעותיו. (ז) וכן פירשו וכתבתם על מזוזות ביתך כמו כתבתם על לוח לבך ובמלו מצות מזוזות. (ח) עבד עברי עובד את הבן גם את הבת ושאר יורשי המט, נגד דין התלמוד (קרושין י"ז). (ט) האב מכר את בתו אפילו בוגרת כל זמן שלא תנשא היא ברשות האב ולפי התלמוד אינו מיכר אלא קמנה. (י) אמרו שאין צריכים התראה למלקות שהלאו שבתירה הוא התראה. (יא) עין תחת עין ממש ולא ממון וזה במתכוון לחבול. (יב) אחד המורה במקצת ואחד הכופר הכל חייב שבועה. (יג) זה התירו בשד עוף בחלב. (יד) דם דגים אסור כדם בהמה. (טו) אין הכהן רשאי ליטמא לאשתו. (טז) שחיטת ההרה אסורה ולא לבד שאינה מתירה את הולד אלא שגם היא אסורה. (יז) כל הספקות אסורות ועל כן כל איסור שנתערב בהיתר איסור התערבות לאין שעור³. (יח) אותו ואת בנו זה הנשחט באיסור אסור באכילה לעולם, ואף כשנשחטו בשני ימים אסור לאכלם ביום אחד. ולפי התלמוד כל זה מותר. (יט) אותו ואת בנו נוהג אף בעוף. (כ) מן המטרות אין אסורה אלא תרסיסה ואינם מודים ב"ח מטרות. אבל אסרו את החולה וסימן החולי אכילה ושתייה וכל שאוכלה ושותה אינו חולה⁴. (כא) מצות גיד הנשה לרעת הקראים אנה לא תעשה בכיור אלא הזהירו מלאכלו מספק חסרון ידיעה אם המאמר על כן לא יאכלו ב"ח את גיד הנשה הוא ציוי או הגדה נגד התלמוד האומר שהוא לא תעשה. (כב) רבים מחכמי הקראים אסרו לשחוט ולאכיל בשר חילין בירושלם בזמן הגלות. (כג) בענין השחיטה הם נוטים הרבה מן התלמוד שפוסלים שחיטה שאינה למטה מן המבעת הגדולה, ושלא נשחטו הורדין, ופוסלים שהיה במיעוט הראשון של קנה וכן פוסלים שהיה במיעוט האחרון וכן החלטה, התיז הראש בבת אחת אפילו אם ארוך הסבין כשעור ואין לחוש לדרסה, ועוד חומרות אחרות וכלן מהתנגדות למשנה ותלמיד. (כד) אין הבהמה יוצאת בשחיטתה מידי אבר מן החי ואם חתך בשר מבהמה אחר השחיטה עד שלא תצא נפשה נאסרה כל הבהמה. נגד התלמוד שמתיר לחתוך בזית בשר קודם שתצא נפשה ולאכלו משתצא נפשה. (כה) השחול אסרו בבישול. (כו) הלב קרעו ומוציא דמו לא קרעו עובר עליו ואסור נגד המשנה והתלמוד. (כז) האליה כולה אסורה משום חלב וכן הכליות ויותרת הכבד שלא כהתלמוד. (כח) הקראים אינם מודים בסימני בהמה טהורה ודגים טהורים רק במה שמפורש בטהרה ובעופות אינם מתירים רק המפורשים בטהרה וגם בהם יחדלו בכלם מאכלם מספק ידיעתם ומכחישים הסימנים שנתנו המשנה והתלמוד. (כט) הקראים אומרים שכל מנע טומאה הוא באזהרה וכל דבר שנגע בו טומאה נאסר מפני טומאתו, וכל דיני טומאת סת וטהרה נזהרים גם בגלות שאין לנו אפר חמאת וכן טומאת נגעים וכל זה בהתנגדות אל התלמוד. (ל) כל המשקין מקבלים טומאה חוץ מן המים. (לא) הטהרה מן הטומאה היא על ידי הרחיצה ולא המבילה. (לב) בדיני זב וזבה נדת ויולדת נוטים מכל וכל מן התלמוד, ובכמה דברים הם מחמירים אך מהתנגדות באו גם לידי קולא כמו בהכחישים י"א יום שבין נדה לנדה, ובאמרם שאין צורך לשבעה נקיים. (לג) האשה נקנית בכסף בשטר ובעדים ובביאה ובקדושין ובקנין וצריכים כלם

נגד

(3) וז"ל ר' יהודה דהסי באשח' (ע"ז ע"ד) יש ספקית לקולא כו' כגון הדבורים והזבובים ישפני רבש יין ושמן... וענינו לא ישלשו בפנום ונאולם בסתירותינו, אף על תפירות וירקות השרצים עוברים ומטנפים איתם ואין בס לאל ידינו וענינו וכל אלה לקולא. וענין אותו ואת בנו... מפרד הקנה בשוק אין אנהר מותרים ומותר להחכם ביום אחד. וכן ענין לא תביא תועבת אל ביתך וכל כסף של תועבת שאין אנהר ידידים שהם טהורים ועוד הביא כמה ספקות ממין זה שהולכים בהם לקולא. ובאמת אין זה ענין לספק כי אין בהם שום דבר דאסור ואין להתחזק איסור לכתחילה.

(4) הקראים אומרים בפירוש את המסוכנת, והיא ודאי משנת שאינה צריכה שמסוכנת גרועה מחולה וכ"ש היא. אבל פירשו איסור כרי לסיסם התנגדותם לתלמוד כדרכם, וכן שהתלמוד סתיר המסוכנת כשפירסם בארו בפ"י שאסורה אף שלוקח חרין לא חיו צריכים לכך שק"ו הוא מחולה. (ו"ד ח"ד)

נגד המשנה והתלמוד או בכסף או בשטר או בביאה. (לד) הקראים אומרים שמורה הכהוב בתורה הוא כסף קדושין ולא כבית שמיא דניר ולא כב"ה שאמר פרושה. (לה) המקדש במלוה מקודשת. (לו) האב מקבל קדושי בתו בין קמנה בין בוגרת. (לז) מי שנשתמד, אשתו פטורה מן הגט שנאמר ויאשם בבעל וימות כיון שנשתמד הרי הוא כמת ולא כהרבנים שמצריכים גט. (לח) עמין ומיאש בין זכרים בין נקבות אסורים לבא בקהל. (לט) אינו רשאי לגרש את אשתו אלא אם כן מצא בה עדות דבר ובלל הזה עובדל על דת מורדת ומימים שבגופה. (מ) האיש מגרש את אשתו לרצונו ושלא לרצונו כגון אם בגד בה או אינו רוצה לפרנסה או מפני חולי שאין לו רפואה וכדומה לאלה. (מא) רוב הקראים אומרים שמאמר כי ישבו אחים יחדו מכיון על אח משפחה ולא אח ממש שהוא באיסור אשת אח ואינו רשאי ליבם. (מב) יען שהיבום רוא לסבת הנחלה על כן בגלות במל היבום ובמלה החליצה. (מג) בענין נחלות פסקו שמי שמת בלא בנים אביו ואמו ראשינים לירש ולא כדעת המשנה שהאב אינה נוחלת. (מד) הבעל אינו יורש את אשתו. (מה) משומד אינו יורש שנחשב כמת וזה נגד פשיטה של הגמרא (קידושין י"ח). שהני יורש את אביו⁶. (מו) אין הקראים מידים כהיתר נדרים. (מז) הפרת הנדר מצד האב היא גם כבוגרת לא כדעת התלמוד שבגמרא הכתוב מדבר (מח) בין ארוסה בין נשואה מפיר הבעל נדריה ולא כפסק התלמוד אביה ובעלה מפיינן נדרי הארוסה. (מ"ט) הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמחוק בין טמנון האב בין מנכסי האם וזה נגד התלמוד. (נ') אין עדים וזממין נהרגין עד שיהרג הנדון.

הנהגה שרחנו והמרחנו את הקראים בהצעת אלה החלוקים העיקרים אשר לפי הפרטים שפרטנום עולים על מאה ושלוש וארבעה ויש להם תולדות. ואם נפרט התולדות ונחשוב מקצתם אשר לא מנינו רק דרך כלל לפרטיהם כמו העריות והטומאות והגדר והשחיטה יעלה מספרם על כפלים ויותר. הבה נבדוק בשורש אלה החלוקים ימצא ברובם אף שמתנגדים לתלמוד היה התלמיד יסודם, בקצתם אחזו את הסלקא אדעתא של הגמרא בידיהם ועשו החלטה ובקצתם הכריעו כדעת היחיד שבתלמוד ובשאר ספרי התורה שבעל פה. ועוד זאת נראה מהם כי רובם הם חומרות אשר החמירו הקראים הרבה יותר מן הרבנים כי אר כמעט מהם נמצא קולא בדבריהם. ואמנם מן הכלל כלם נתבונן כי הקראים אף הגדולים והשיבים שבהם, ולא נוציא מן הכלל את ר' יוסף הראיה אשר בו יתפארו⁷, כי כלם היו מותעים מן הקנאה והאבה הנצחית ומגמלתם

(6) נראה שבזמן דורות הראשונים של הקראים חייתה השאלה בבחינת הסומכים נחוצה ובלו פסק היו רבים שעזבו את דת היהדות. כי גם הנאונים היכרתו לדון בדבר זה וגם הם החליטו שאין המשומד יורש את אביו ונדחקו לגרש בדיקון את פשוטה שמורת החיפוף ומשתדלים לתבוא ראות דרושה אשר כל רואיה יכירו דתקה. פי' בתשובות שכתב צדק חזק ש"ס סי' כ"ה ובתמדה גנוזה סי' נ"ב.

(7) ר' יוסף בן אברהם ובהן נקרא הריאה גם הכאור או המאור הגדול. וכתב בספר סטה אלהים סובא דודו מרדכי (י"א ע"א): והוא (כלו) רב מעדיה נאון היה תלמידו של ר' שלמן בן ירוחם. ור' יוסף השני (את רס"ג) נמצאו יחד שניהם בזמן אחד וחקשה עלי ר' יוסף והכריח לו בסענותיו כאשר חזיר בס' המאור וחבר בשנת ארבעת אלפים שש מאות וצ' ליצירה. וזה באמת מסכים עם זמנו של רס"ג. סלבר שדרש בשקידה בתורת היה שוקר בחכמת הפזילוסופיא ע"י ב"ק צד קט"ו וצד ר"י ובספר בהערת סי' י"ד 192. ושם הביא שחבר י"ג ספרים אשר רובם בחקירה באמונות ודעות. ובביאורי המצות יש לו ג' ספרים א' ספר המצות ב' ספר מיתדים ג' ס' תאביב, וזה היה הכל אשר דאח החכם ר"ש פינסקר לחודיענו על אודותיו וחבל על כחתי החשק במסע הערות ביבליאוגראפיה. ואולם הקראים המאוחרים השאירו בספרותם כחט שיוזרים על שבו בביאור המצות ומהם נזכר לדון על דרכו בחבת הדעה. לרוב דורש חקראת על פי חקירת שכלית על דרך בעלי החקר הקדמונים משתדלים בתניית סעמי התורה, וגם תצורת אשר נתן לפירושויה היא תניינית וסרעית. והיבה מפירושויה על החרכים האלה המצא בס' המבחר לראי הראשון ובג"ע וכתב תורה לראי האחרון ובארת אליו. וסתנויו העיוניים במחקרי אמונות ודעות נמצאו ג"כ בספרים הנזכרים בקצת פרשיות וביתור בס' עץ חיים ע"ש פ"ט שתשתדל ר' יוסף בביאור שמות המנושאים והמחבר פ"ח נמשך אחריו ואולי גם חסדי במשח"כ אשר באר אלה חשמות מביאורי המשכילים כוון לבאורי תרואת. ופס"ח כתב ומה נעמו דברי רבינו יוסף המאור בענין חקירת והבואה. ויש פס"ב בענין חקראים. ובפס"ג מן ההשגה יתרגש. פס"ד בענין חקראים. פס"ה בענין חקראים (ד"ר ח"ד)

ומגמתם רק לשים את התלמוד לשמצה מבלי שיש לב אל משאלות הזמן ההוא, והסיגו גבולות אשר גבלו הצרך וההשכלה בגלגול העתים. כל חכם אשר עיניו בראשו הלא יבין זאת כי דת כזאת אשר הורו והוגו בלי מרה ובלי משקל על פי הרוח המביא את העם לתכליות דרושות לתכונתו ולצרכי טובו המוסרי ולתועלת חיי חברתו לא תוכל להיות דת כללית לאומה הישראלית כי לא תוכל להיות בצלמה בנויים אשר היא יושבת בקרבם. אלה הקראים לא שמו לב אל מחשבת הרבנים בתלמודם ובתורה כי אם עינם ולבם רק על רגשי קנאם ועצות שנאתם. לא ירעו ולא הבינו כי לא זו הדרך להעמיד ולהחזיק דת בספות חק על חק וצו לצו. מי האיש החפץ להחזיק דת ישן, בהשכל ודעת יתבונן מה הזמנים ומה המקומות דורשים. חכמי המשנה והתלמוד היו בעלי המדה הזאת, אף כי לפי מושגינו היום לא נוכל לאמר כי עשו המלאכה דים בכל זאת יאתה תהלה לפעלתם בזמנם כי בחנו מעמדי האומה המתחלפים מדור אל דור „מי זה יכחיש כי תקנת הערובין לא נתקנה להכביר כי אם להקל המשא“ (ח"ב 260) וכן קביעות החדשים והשנים היתה נחוצה לתקנת ישראל בארצות פזורים. ומי אשר לו לב להבין ימצא כי תכלית תורתם לרוב לא היתה להכביר החיים כי אם להוליד אותה יד ביד עם רחיים בחכמתם הבינו כי הזמנים יחליפו ובקרבם גם המעמדים וצריכים תקנים פעם להקל ופעם להחמיר „אך חזרה למעמד ולפעלות ולדעות של זמן קדום הנבדל בדעותיו וחפציו מן ההווה הוא חזרה נגד מנהגו של עולם, ועל כן ראו כי לא יתכן להחזיק התורה לרור ודור רק בתחזוקת היסוד: הכתיב נסמך לחכמים להדרש, ויש כח בירינו לעשות תקנים לצרך הזמן יתרים על התורה ויש רשות לחכמים להעמיד דבריהם אף במקום עקירת דבר תורה לצרך השעה וכל שכן אם העקירה פועלת החזקת הדת בכללה. אך הקראים על כל זה לא השגיחו. כל מעשיהם הם שעשועי מלות, דקדקו דקדוק עניות בכל דבור ודבור ונתחו אותם לנתחים בהתחכמות הבל, אבל אפשרות הקיום במקום ובזמן לא היתה דאגתם והולידו חקים אשר לא יתכנו עד שכבר אחרים מחכמיהם הנכונים התבוננו בינה בהרבה דברים שחרשו קדמוניהם והיו לחוצים לבטלם יען כי לא היה העם יכול לעמוד בהם. כמו העריות לפי שטת המרכבים אשר נהגו בהן כמה דורות בא ר' יוסף הירואה ובטלן ור' ישועה אחריי עוד הגדיל הבטול וכן בענין קביעות השנה על פי האביב כמה גוילים ודיו השתיהו בספריהם להוכיח נגד הרבנים שתקנו מחזור של י"ט שנה ורגזו ושחקו עליהם וקראום עוברים על דת. ומה היה אחרית אלה? הם עצמם ראו כי חלוף הזמנים והמעמדים דורשים לשוב אל חשבון הרבנים ושבו. וכה אמר ר' אהרן בעל המבחר (פ' בא) ובעונות הרבים אנחנו הדרים בחוצה לארץ הולכים אחרי תקון הרבנים שתקנו מחזור של לבנה י"ט שנים... וכאשר השכילו חכמינו ז"ל כי רוב עבוריהם אמת הניחו לנו על זה. ואמר שם עוד: ואשר היום מאחינו הקראים שהם בארץ

נהגים

במושג הדבור אצל השם ואשורות. לפעמים כביא ספריו הנעיסות והחקר בלי הזכרת שם המחבר ובמאמר שם 115 כי שניהם אחד. ונתחור הירואה בזה כי הוא סתננך גדול לתלמוד וכננס בדוחק רק סתפצו לתננך. הן כלם מסכימים שמעברין על האביב לבד נגד התלמוד אבל מודים שאין מעברין באמצע החדש. והוא אוסר שאם קדם האביב לפני בנין יעשהו חדש ראשון למסע ויעשו פסח. וזה פלאי ותוא התנגדות בכנות. ואף במקו ימיו ראה סבלות פסקי וחזר בו (נ"ע הבדל שנה פ"י). ובפ"י מלאכת אסר שתורה שכל מעשה מתוקן הוא מלאכה אלא שאמר שאף הקלקול בכלל חזו ותוא שבוש (שם ע' שבת פ"א). ופסק שפסק נפשות איני רוחה שבת מן הסכרת ואין מסע ברור (שם פ"י) ותורה מן התקירה שאכילת מצה מצות כל שבעה (ע"י מצות פ"ג) וכל זה למרות עיני התלמוד. וכשתחית קשת עליו להעמיד דעתו כענין סכרת השבת תפש זה השתילומאך בדרכי נסים ואמר כי על דרך גס חיו מסתינים ולא נשתת חורץ כדרך ולא יחסור איש את ארצך (ע"י שבתות פ"ג). ובכל דבריו הוא מן המחמירים ומאותם הקראים שחזושו גדרים במצות השם ואף הוא העמיד הכלל: תרסון הוא טוב שנעשה אותו ולא נעשה חקל (ע"י בצות פ"א).

(ד"ר ח"ד)

נוהגים כמנהג אבותינו הקדושים שהם עושים על פי האביב בארץ ישראל. וההודאה היאת יקרה לשלשה פנים. האחד: שמיכרחים להודות כי אין יכולת לקבוע השנים בחוצה לארץ בלתי אם בחשבון הרבנים לבדו והיו צריכים לבטל שנתם מפני שנו הזמן והמקום. והשני: שהוכרחו גם להודות כי עבודי הרבנים אמת, ועל כן כל החרדה שהחרידו עליהם אך לשקר. והשלישי: שעם הכרתם אמת דעת הרבנים בכל זאת נמשכו עוד בא"י אחרי המנהג הראשון אף שידעו שלפיהו יבוא קלקול במועדים לפעמים. ולמה זה? מבלי יכולת להניח ידם ממצות אנשים מלמדה. וכזה יושב אל חיקם חרפתם אשר חרפו כלם את הרבנים באמרם שמצותם מצות אנשים מלמדה. ובענין הדלקת נר בשבת, אשר הוא אחד מעיקרי החלוקים אשר ביניהם ובין התלמודיים, יספר בשם בשייצי שבימיו היו הקראים לשתי כתות הכת האחת החזיקה את האיסור הזה. והשנית ראתה כי אין מעמד לו והתירו להדליק נר קודם שבת למען יהיה אור במושבותם ביום השבת. ובא ר' אליה בשייצי ועשה פרסום להיתר (אדרת ע' שבת פ"ב). ובאמת לו חכמי והשכילו הבינו לאחריתם. הבינו כי אין עתידות למו בהיות כי לא חשבו חשבון עם החליפה במקום ובזמן, ולא עם תהלוכת ההשכלה ועם ההכרח והאפשרות. ואמנם בכל זאת מלאם לבם לקוות כי דתם היתה דת משתפת לכל ישראל וכי באחרונה יצלח חפצם בידם להשיב את הרבנים אל תורתם. ואף לתקוה הזאת נתנו רוח חיים והוציאוה לפעלת אדם, בהשתדלם בכל מאמצי כחם לפשט דתם בכל מקהלות ישראל, להסירם מאחרי הרבנים ולהדחים בפתויהם מן התלמוד.

פרק עשירי

התבולות הקראים לעשן החם

האמצעיים למשוך תלבוות אחרי שמה חדשה בדת הם שונים לפי חלוק הדעות והבינות והשכלתם בה. לב ההמון לא יקנה לה לעולם מהכרת אמתה כי היא רחוקה ממנו. אבל לרוב מצאנו כי ההמון יבקש את הנדרף. אם למיסדה נעשה עול בגללה, אם סבל רדיפות ותלאות לרגלה ועמד בדעתו, זה יטה לב ההמונים אחריה וכמהר יצור אל פה ילכו בעקבותיו מבלי דעת אם כגמולו נעשה לו או נדרף הנם בלא משפט. גם זה יאחו עיניהם אם רואים כי בקנאה גדולה ועו פנים יעמוד לעמת מנגדים חוקים ממנו ולא ישוב מפני כל, אל זה יביטו יראו כאל יועץ פלא ובלי בחינה והמכרו אל שטתו. לא כן משפט המשכילים והנבונים בעם, הם לא למדאה עיניהם ישפוטו ולא למשמע אונם יוכיחו, הם הולכים אחר השכלת לבם והכרת בינתם. בעבור זה מאד נהמה במה יכול ענין, אשר הביא שמה חדשה בדת היהדות, להטות אליו לבות גדולים חקרי לב בעמיו? אף אילו נאמר כי העול אשר לפי מאמרו נעשה לו, וקנאתו ועו פניו במצח כנחושה, זה שחרו בעדו גם לפני המשכילים, לא נוכל להאמין כי משכילים על הדבר באמת היו מוסיעים להאמין כל אודותיו מן העשק אשר נעשק בעול, להאמין כי הקנאה אשר קנא גובעת מלב המים. הן אנו היום נכיר מן השורדים הקטנים אשר נשארו מרבי ימיו כי העול אשר נעשה לא היה מרומה, כי התלאות אשר מצאורו היו כגמול ידיו. וכמו כן נכיר כי קנאתו לא נבעה מרוב לב המים ומאהבת אמת כי אם מקנאת איש מרעו, אף כי שהחכמים בזמנו הכירו זאת, ועל כן נחשוב כי החברים אשר מצא בין החכמים רק בגלל המחשבה העקרית אשר נחה בשטתו נמשכו אחריה, התנגדותו לתורת הרבנים אשר רצתה נפשם בה מאד, היא היתה החבל המקשר ביניהם. לא ענין ולא פרטי תורותיו לקח לבבם. ובאמת אחרי אשר

(נר"ד ח"ד)

אשר עשה ענן פרסם למחשבה הזאת רצויות נפש ויצאה אל הפועל נחה נפשם וחשבו הן עני השלים מעשהו אשר רצינו ובוהו בלטה פקודתו. וברעתם כי תורותיו הפרטיות בלתי נאותות להיות מליץ יושר בעד המחשבה הקראית להמציא לה מבוא בקרב ישראל, אף באמת לא ארכו הימים ובטלו רבי תורותיו הפרטיות וחשבו מחשבות ליפות צורת תורתם להת לא תיאר חדש והדר חצוני לקחת נפשות. ואמנם לבא אל מחוז חפצם היתה ראשית דרכם לגלות מומי התלמוד ולהגיד בקהל רב כי נמכלו התלמודיים בהבנת המקרא יען לא שמו לב לידעת חכמת הלשון ודקדוקו, ונתנו תפלה באמונותיהם ודעותיהם ואמרו עליהם כי לא בחכמה יסידן, והשתדלו להראות מעשים מושכלים למצות התורה תחת אשר בעלי הקבלה לא ישיפיקו באלה ודברו במ דופי לאמר כי מצותם מצות אנשים מלמדה, מאלה ומכאלה קוו להמציא לדתם מאהבים ומכבדים להגדיל מקהלות הקראים, להרים דת הקראית בתור המעלה למען התפשט בכל תפוצות ישראל בארץ הקדושה ובגולה.

ותהי ראשית תחבולתם להשיג תכליתם הזאת, כי נתנו ברחובות קולם ופרסמו ברבים טובה דתם ויקרת השכלתה וגנו וחרפו את תורת הקבלה לעיני כל. הלא ראינו כי כבר ענן עשה כן ולפי עדות בעלי דתו היה תחלת מעשהו שדרש ברבים ומען מענותיו כנגד התורה שבעל פה והכחיש מציאותה. ואמרו עליו הקראים, כי כראיתו כי אין שומע לו בארצו ולא אבו לעצתו ולא קבלו גזרתו, מאם בראשות ובחל ברבנות והלך עם בניו ובני ביתו והלמידיו ירושלימה ובנה שם בית הכנסת לבכית שם ולהתפלל (ארח צדיקים י"ט ע"א). ואמנם קרובים הדברים בעינינו כי לא רק התשוקה לבכות ולהתפלל משכתהו לירושלים, כי אם היתה לו עוד סבה אחרת אשר הניעתהו לשים את ירושלים מכון לשבתו, והמקום לפעולתו, ואולי הסבה התיא היתה עיקר לתכלית עליתו, והיא בראותו כי לא היה בכל המקום הנכון להוציא מחשבתו לפעלה אדם, על כן הלך לירושלים אשר שם קוה כי יעלה ויצמח זרעו. שם התאסף ללקט אליו אנשים אשר כבר לפניו לא מסרו נפשם על התלמוד. כי ידע מאד כי בארץ ישראל המתרחקים מתורת התלמוד רבו יותר מבארץ בכל הנתונה תחת ממשלה הגאונים. ואף על כן משם זרחה לו שמש תקוה כי יצלח חפצו בידו להת הפשטות לשטתו. ואמנם ממנו ראו הבאים אחריו והרבה מהם עשו כמיהו. כמה מחכמיהם גלו ממקומם ושטטו במדינות וסבבו בעירות לתכלית הזאת. כמו נסי בן נח, סלמן בן ירחם ור' יוסף הרוואה⁽¹⁾. ואולם יותר ממה שעשו בדרשותיהם ברבים לתכלית ההפשטות דתם, עשו בכתיביהם אשר ניכר מתוכם כי הם כתובים לאחוז עיני הקוראים והם כקול הקורא לשווקים ולרחובות. לא יוכל איש לדבר ולא תמלא און כישמוע נאצותיהם על תורת הרבנים ועל נושאה. אך בדרך כלל המבקשים למשוך לב בני אדם אחרי דעתם אשר נגד מנגדיהם בתקף הכרתם הפנימית יען אשר לא יוכלו להם ויודעים כי מהם נואשה כל תקוה להעבירם מדעתם, על כן יעזו פנים נגדם ואין קץ לדברי נאצות וחרפות, אבל אל הפוסעים על שני סעיפים יבאו בחלקת לשון וישמיעו דבריהם בנחת ובענוה. אף כן היה משפט הקראים ומעשיהם. בקנאה גדולה ובתחמה שפוכה נאצו וחרפו וגרפו חכמי הרבנים ותורתם אשר ידעו כי אין מהם תוחלת, ונגד

(1) ע' ל"ק צד מ"ו אודה רסב"י שחלץ למצרים ללמד דת הקראית ולפשט, ובתעורת ס' י"ד צד 195 כתב בשם ר' יוסף תרואה שאמר שהלך ושפט בעירות ובמדינות רחוקות. ונסתי בן נח כתב שם צד מ"ז שותה מונדנר ממקום למקום ואמת הוא שכך כתב הוא בעצמו בחקירתה לספרי פלס באור המצות. אבל זה הנדנוד אילי לא היה ללמד לאהרים כי אם ללמד לעצמו כמו שפבאר למעין בתקדמת תמא. (ר"ר ח"ד)

ונגד זה דברו בעונה ובהכנעה כמובן מעם נחת אל כלל העם מן הרבנים אשר קו להסיתם ולהדיחם ולמשכם אליהם. הנה ר' יפת בן עלי הלוי באגרותי החרוזית להרבני ר' יעקב בן שמואל (נספחות 19) אחרי הוציא את כל רוחו על תורת הקבלה וגדוליה בדברי הרופים ורגו ושחק ואין נחת מהר ושנה מעמו ומדברו נגד ר' יעקב ומתרפס אליו בדברי נחת ומבקש פניו שלא יתע בדברי רבי קהלו ויהי שדי בעזרו וכסלו, כי חשב אולי יש תקוה לאחריתו. ואלה דברי ר' סהל בן מצליח רבהן (שם 27) אני מבית המקדש באתי להזהיר את בני עמי ומי ימהר ויחיש לדבר זה חוץ מבני מקרא יצ"ו ההונים בתורת ה'. ואתה למה חרה לך בנואי ללמוד וללמד ולשבת עם אדירי ויקירי חכמי קהלי ולהשיב פתווי עם ה'. ואמר עוד: דע כי אני מבית המקדש באתי להזהיר... ולהשיב לב יראי ה' אל תורתו ומי יתן שיהיה לי יכולת ללכת בכל עיר ועיר להזהיר ולהעיר את עם ה' (שם 30). ועוד אמר: ומי יתן לי כח שאוכל להכנס בכל קהל וקהל אף לצעוק במרה להזכיר ולהזהיר בשם ה' אולי ישמעו וישובו איש מדרכו הרעה (שם 32). וזה הרעיון משוך כחוש בכל אגרה התוכחה ההיא. ובסוף האגרת אמר: אחינו למה תשמעו אל דברי אדם האומרים שבני מקרא מבקשים לכם רעה, חלילה לנו מעשות זאת האשמה. המשפט והדרך הזה יזכרנו ויעירנו על לשונות מוריס אחרים המצויינים בצדיות נפשות אל תחת כנפי דהם אשר פיהם מלא צוף דבש אמרי נועם ובקרבם ישימו ארסם. הכוחן ובורקם פריהם ימצא כי זה הרוח הולך בכלם. ובפירוש אמר רב סהל הנזכר: והאלהים למען שמו הגדל והנורא יסמך בעד בני מקרא יצ"ו אשר בתוכחתם המבינה ובעספריהם אל אחיהם נקבצו אל ירושלים תיב"ב צדיקים וחסידיים (שם צד 30). וכתב ר' יהודה רדסי (אשה"כ סי' כ"ג י"ז ע"ב): אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם אחבירה... כינו נא יראי ה' שבואת מעשה המשכילים ודבריהם... שובו נא אל התי עולה ושובר עוד צדקי בה. ומאלה הדברים אשר כתב בפתיחת ספרו נראה לנו כאלו הכין הספר אל הנמשכים אחרי הרבנים ככונה להסיר לבם מאחריהם ולהטותו אל דתם ותוררתם.

התחבולה השנית לפשט דתם היא אף היותר נמאסה, והיא כי לקחו מנוסם אל ההלשנה. הנה מן הראשונים בהם עד אחרוניהם חשבו כי כאשר ירכו להלשין את התלמוד ולומדיו ומאמיניו בקרב המון העם כן יוסיפו לתת כח ועצמה לדתם, והמשפט הזה יהיה בעזרם להרבות אישי חברתם ולהגדיל מקהלותיהם. ועל כן בכל עת בקלון הרבנים התכבדו ונהרפתם התימרו ושכו לשמצה את התלמוד. הן אמנם לא נוכל להכחיש כי הגאונים וכל הרבנים בכלל גם הם מצדם הרעו להם והכוס חרבו לשונם וגדום והחרימים ובלי ספק הזיקו אותם בכל יכלת ידם, ואולי גם אמת הוא מה שספרו הקראים כי רדפום בשלימי נכרים (סהל בן מצליח בנספחות 19). כי כן היה משפט המון ההוא נגד העובדים על דת בכל דבר קטן מדברי סופרים ואף כי נגד החולקים על כלל התורה שבעל פה ומורדים בה. ועל כן אף לזאת נבין גם מנהג הקראים נגדם. ובדבר הזה נוכל לסלוח להם את עותתם גם שנאתם גם קנאתם נגד שונאיהם מגדירים. כי אין זה מרת כל אדם לשלם מוכה תחת רעה, להיות חמיד מן העלבים ואף פעם אחת לא מן העולכים, אבל הם עשו דברים אשר אין להצדיקם לא ברפיון רוחם ואף לא באמרנו כי עשום בבהלת חיסה, כי הם הרביקו בנפשם חלול השם וחלול התורה וחלול כבוד האמה. הן כמעט כלם דברו מחכמי הרבנים כמו מחברת בוגדים מריקים ופוחים מן הראשון בהם עד אחרון אחרוניהם חללו שם הרבנים ותורתם בישראל גם בנוים ולא חרדו מפני המסירות. כבר ראינו כי ענן דבר תועה עליהם ועל הקבלה לעיני המון העם, והלשין על דת הרבנים לפני הכלף ואמר

בגוים כי חטא ישראל במה שעשו נגד מיסר דת המשיחיים⁽²⁾. והורה בפה מלא כי מחמד היה נביא מאת ה' שלוח אל הערביים ובכל הדורות שאחריו היה זה מדת חכמיהם וחכם (ל"ק צד כ' נייאבוער 53). ואף זאת היתה ממדת כלם והיא הגדולה שבתחבולותיהם ואשמותיהם, כי דברו מן החכמים המתים שכבר מתו לפני זמנם אלא שנים ויותר, כבזו וקפץ כאשר לא ידובר מן הפחותים והפוחזים בבני אדם, יתעבוס וישימוס מנגינתם בתוך קהל ועדה ושמש וזכרם שמו לתועבה. כל אדם בר לבב ונקי המחשבה הלא יכבד גם זכר מנגדיו בדעות אחרי מיתם, עם המית אבדה שנאתם גם קנאתם, המות יכפר על כל פשע ואמנם נראה נא מה היה מנהג הקראים בכחינה הזאת? הלא כמעט יעלה ספק בלבנו אם היה בהם אף ריח מוסר, הן בחלה נפשני ותקוף רוחנו להעלות על שפה כל חרופיהם אשר חרפו אנשים תמימים ודבקים בתורה אשר הנחילום אבותיהם. הן לו יהיה כדבריהם כי שגו ברדישה! הלבבעבור זה יש להם הצדקה למנף זכרם בקיא הלאה נאצות אשר איש מוסר לא יעביר על שפתו? הן על רבי ישמעאל ורבי עקיבה שני המאורות הגדולים אשר הנהיגו עמם באמונה ובלב תמים עליהם ידברו כעל אנשים מורדי אור תורה מכחישי אלהים חיים ושופכים קללה נמרצת על קברם, אם היו בעיניהם תועים בדרכי מדרשם, לא היה להם לשכות מהרת מחשבתם לעמם כי הוּו דמם על התורה ועל דת אלהי יעקב, כי זה האיש עקיבה אשר יקראוהו מבוהל פושע נכזב, הוא עד אחרית מפח נפשו קרש אלהי ישראל, אבל אמת הדבר הם מעורם בתחבולה עשו מלחמה לתכלית התפשטות דתם בלבבם ולהרבות להם חברים לא מעט וחשבו להשיג זאת על נכון על ידי הלשנת הורת הקבלה והלשנת נושאה בזמן קדמון ובזמנם, ובעבור השגת התכלית הזאת לא בזו ולא שקצו כל דבר פשע.

ואמנם למען משיך אחריהם לב המון הלומדים והמשכילים נתנו לתורתם גם צורה חדשה המאוהבת על הלומדים יען שבעזרתה נקלה להם הדרישה ולזה בחרו לדבר עמהם בשפה ברורה ובמליצה פשוטה ומובנת. הנה הרבנים בדורות ההם אשמו בזה מאד. לא יוכחש כי התלמוד היה בעת ההיא כספר החתום, גם להמבינים לשון המקרא ומליצותיה יקשה מאד להבין לשון התלמוד המעורב וכל שכן להמון הקוראים פירושים מספיקים בלשון המובנת לכל לא היו עוד ולא נבראו. והגאונים לא לבד שהיו מתעצלים לתקן את המעוות כי אם עוד הוסיפו להאמיש החשך, כי אף הם בלעני שפה ובלשון אחרת ידברו אל העם אשר לא ישמע את לשונם. יבזה נמלו רעה לנפשם והרעו גם לתורתם. ואין ספק כי בעבור זה היו רבים המתפרצים מהם. אחדים מהגאונים האחרונים ראו זאת המכשלה כמו רב סעדיה גאון ורב האי גאון והשתדלו לתקן הדבר במקצת וכתבו קצת פירושים וגם פסקים והרבה תשובות בלשון ערבית אבל כבר נהאחר הזמן והקלקול והנזק כבר נעשו. הקראים הבינו זאת המכשלה והיו מבקשים תואנה להוציא ממנה פרי לתכליתם. ועל כן נמנו וגמרו לכתוב תורתם בלשון המובנת לכל בלשון הקרש או בלשון ערבית. הן אמנם כי ענין עוד נמשך בזה אחרי התלמודיים שכתב בלשון הגאונים ובלי ספק היתה מעותו כי חשב כי דבריו יעשו רושם אם יכתבם בלשון הגאונים ובמגנטום, אבל לא ארכו הימים והקראים שבאו אחריו ראו שטעה, והבינו בלבבם כי הפך הדבר וכי יותר יועילו להתפשטות דתם אם יכתבו תורתם בלשון המובנת מאז יכתובה בלשון ארמית כלשון הגאונים. כבר

נסי

(2) עוד רבן של כל הקראים שברדיו הקראי אברהם פירקאוויטץ בבאמרו הוות תכנית ובפ' על ב' מבחר ישרים: נאזלאו הכ"ץ) הוציא את כל רוחו על הרבנים בחלשנות ומסירות ואומר שם בפירושו כי רב הפרושים היו בעבורי מיסר דתם וחטבו מתו ואין הקראים חלק בו. ד"ר ח' ה'

נסי בן נח מתאונן על זה שהחכמים יקדמו לו השתמשו בלשון ארמית. ואף חשב כי הדינה בנשואו אל המלכה לחבר ספר מצות על פי דרך בעלי מקרא, לכאור "בשפה ברורה בלשון צחות בדברי העברים ולא בלשון אשורים וארמים שהוא לשון חרפה לאנשי הגולה שבעבורו נשו העברים לשונם ועשו בו חכמתם והגיונם לשון עלנים ובמקרא שיגונים ובפירושים נמונים ומן הפשט נמונים" (הקדמה לס' פלא ביואר המצות ל"ק ל"ח). יבסעט כל סופרים הלכו בעקבותיו וכתבו חבוריהם בלשון עברית ובה, וקצתם כתבו בלשון ערבית מפני היותה מובנת לכל במקומות. ויותר שהיו מתרעמים על התלמודיים על שהשתמשו בספריהם בלשון ארמית עוד נתנו בהם תפלה על עשותם הארמית הלשון שינהגו בה ככתבי דינים באגרותיהם ובגזירותיהם ובכל מעשה בית דין וכן בשטרות וביחוד על כתבם הגמון בלשון ארמית. יפה דבר הרבי על אודות הדבר הזה (סי' ח' י"ג ע"א) שלסול תיקונם לא יבשר שיכתבו בלשון אחרת מלשונם. ניהוג אחרים עושים הרבונים בספר ברייתות נואמים במקצתם בלשון לעז אך בכתבי שפיהם וכתביהם... אין כיוון דרך תורה, לפי שלשונו לשון שדבר אלהים על הר סיני... לכן וכתבו כזאת שטרות וספרות. מטעם הזה אשר הוצים להכריז מן התלמודיים בלשון ומליצה היו מחליפים גם הבגדים העומדים הדגלים במשנה ובתלמוד ושמו אחרים תחתיהם בהם מלב אשר אין להם (שם) וכל זה מרצונם להתנגד ומחפצם למשך לב אוהבי מליצה לשון הקדש אחרים.

כבר הראנו לדעת (פרק ו') כי היה זה אחד מיסדות הקראים להשהיר לדרוש ולתור בטעמי המצות. ראשיניהם גם אחרונייהם שמרו זאת לעולם והבינו לה לכבס. ועשו היסוד הזה לאבן פנת דתם מפני שהוא מושך לב המשכילים אשר אין די להם באמונה בלי דעת, כי אם באמונה מינהגת מן התבונה. ואף מטעם הזה אנו וחקרו ותקנו יסוד אחר והוא: שאין הדורש הישראלי אסור בכבלי ההכרח ולכל אחד ואחד הרשות נתנה ללכת אחרי הבנת לבו במשמעות התורה ולפי השכלתו בה בכונתה ובטעמיה, והדרך הזה היה לו כח המושך לקנות לב רבים מן המשכילים בעם אשר לא רצו לסבול שיעבד השכלת דעתם לדעות אחרים אשר אין נפשם להם, ואשר חשבו כי הראשונים בעלי המשנה והתלמוד נפלים מהם בבנת פשוטי התורה והמצות ועל כן הרת הקראים נחשבה בעיניהם כפודם מיד האיום וההכרח.

אך עוד יותר מכל אלה קנו למי חכמים ומאמינים חדשים, ממה שקמו והתעוררו נגד האגרות הזרות בתלמוד ונגד קצת ספרי מדרשים אשר נתפשטו בעת ההיא בין הרבנים ונצדקו קדש לרוב הגאונים. ואמנם כל חכמי הקראים וסופריהם באו עליהם בחימה שפוכה ופרסמום ברבים והראו דפים ונוקם לעיקרי אמונת ישראל. במעט בלב ראשונים גם אחרונים הוציאו את כל רוחם עליהם ושמו את האגדה כמטרה לחצי לעגם. פעם באו בחרפות ונאצות ופעם בלצון. ושפכו ביו וקלון על התורה שבעל פה בכלל ועל כל נושאים בפרט בעבור קצת דרושים נפלים ואגדות דופי של דורשים אחרים, ובעבור קצת ספרים אשר מעולם לא היו נחשבים בכלל תורה הקבלה, איז זאת כי אם למשון

(8) בספרי הקראים נמצאו ששתדלו להרחיק המליצות והבגדים שמשפירי דורם וברו להם חדשים קשים לשמוע. ואציע פה קצתם. קבלה קראו בשמות שונים: סבל תיודת, העתקה, עדה, קבוק. סח מציינו קראו חזק, ויש אשר קראוהו גורל שות. ססק—פגה. ענין—פגה. סיוח—סגל. לדון—חקר. דרך משל—דרך מעבר. תכלית—עצירה. רוסז—סרמיו. חנא—תועלת. חנוך—נחול לאש. ירשות איתר—עבר. גרול—בגד. גורל שות—הקש הערך. סבלח—דרך חגורה. אומדנא—דרך חקירה. חלוק—פרק. חוכה או ראי—אשור. חל—יתל—קרה. יקרה. ונמצא עוד הרבה כמו אלה. ממאס לשון חכמינו ול השתמשו בעצמם הרבה גם כל כתבי ספריהם ואסרו החרה אסור לשחפת משום אותו ואת בנו מה שלא נמצא בשום מקום במקרא רק על אשה. ושנוני כי ספורה בלשון חכמים היא לשון בקרא צחה ונעמן שורו עבר ולא יעיל.

לבית הנביאים אשר לא ידעו להכירל בין קדש לחיל, בין אשר נחשב אצל הרבנים כחורה שבעל פה כאמת ובין אשר לא נחשב מעולם בכלל הזה. הנה כבר אחד מן הראשונים, נמי בן נח, הזהיר את הדורש והלומד שלא ייגע וייעף בקריאת ספרי התועים העשויים על שם הצדיקים והחסידים (הקדמת ספר הפלס) וכונתו בלי ספק על הספרים שנתחסו לתנאים קדמונים כמו ספר היכלות שיחסו לר' ישמעאל וספר איתיות דר עקיבה ידומיהם (ל"ק מ"ב). ואם אמת שכונתו לזה כאשר נראים הדברים מבואר מזה על כל פנים כי אף שהיה מתנגד לבעלי המשנה והתלמוד בדעות בכל זאת דבר מה בכבוד וקראם צדיקים וחסידים ולא האמין כי אלה הספרים שקראם ספרי תועים הובירו מהם באמת, ואמר בפירוש כי נתחסו להם על שקר. ואמנם בדור מאוחר עמד קראי אחד קנא גדול ואיש ריוג והוא מעמיד במשפט, על דבר הספרים שנתחסו להם על שקר את ר' ישמעאל ור' עקיבה. אף כי בלי ספק ידע בלבו כי לא הם עשו ויכוננו אלה הספרים כי אם גזיילי על שמם כאשר ידעו והגידו זאת קראים שקדמורו בכל זאת הפעם האמין לקבלת הרבנים אשר היתה ללא אמת למען הכעיסם ולמען הרעיםם בנאצותיו ולמען יהיה זה השקר לו לעדה כי בצדק כל אמרי פיו בהרשיעו את המשנה והתלמוד וכל זה למען הסיר הלבבות מאחייהם ולהפך אוהביהם לשונאים. הקראי הזה היה סלמון בן ירוחם בן זמנו של ר' סעדיה גאון, והוא משתדל להשיב על דברי רב סעדיה שסתר שיבת הקראים מראש עד סוף. והנה בתשובותיו אשר כתב בחרוזים (כתב יד פינסקער בביה"ט) מרחיב פיו ולשון יתקצף וקלל במשנה ובתלמוד ואמנם אחר דבריו בנאצות וכוונת באלה ובקללה מהמשנה והתלמוד ישיב יהפוך ידו ויניף שבט הלצין על אנדות התלמוד והמדרשים וקראן תועבות וכפירה, ויו ארס לשונו על התנאים הראשונים, וינאץ את ר' ישמעאל ויקראוהו פושע, וידבר מר' עקיבה כמו מאחד הנבלים, ויעמיד במשפט את כל תורת הרבנים ב"כבוד קצת ספרים שנתחסו למימי המשנה והתלמוד כמו ספר החזיון וספר שם בן נח ואיתיות דר"ע ושיעור קימה, ולא שם על לב אולי זה החיס שקר, אבל מתכלית שנאה אשר שנאם זה האיש האמין כל בוכ עליהם והתנהג כמשוגע בדבריו מן הרבנים. הן אמנם כי הוא עצמו ידע בנפשו כי עבר חק הנימוס והפר סדת המסר ואמר כמתנצל "לולא הכנים חוד הזה סעדיה עצמו בין החכמים לא כתבתי זאת האגרת לעולמים" אבל הנוחן ובודק היטב בדבריו יראה כי אף שנאצותיו ערוכות לעמת רב סעדיה בכל זאת הכין דבריו גם אל המון הנמשכים אחרי התלמיד להבאיש את ריח התלמיד בקרב מאמיניו ולפתותם אל תורת הקראים, והלא אל רב סעדיה עצמו ישים דברתו ואמר "אם יש מלים וכו', דבר! ואם אין לך מענה שוב אל האמת ואל עדתי תתחבר". ושיב אל המון בעלי הקבלה ישים מלתו ואומר "אחי את אלהיכם יראי, אחי גירו לכם גיר ומצותיו שמרו אחי את נפשיתכם לשחת אל תמסרו". ואמר בסוף דבריו "תורה אחת יהיה לכלנו בקדמותנו אמן בן יעשה ה'". ועיד יותר מן המלשין הזה תרף וגדף הדמי על האגדה וספרי המדרש ושב על קיומו של ר' סלמון בן ירוחם אך הגדיל לעשות ממנו בלצנותו (ס' ע"פ-ד ובכ"ט), והציג לפני הקורא מספר רב מאגדות מתמיהות וזרות, והיא הידה בפה מלא מה תכליתי בהצעת אלה האגדות באמרו (קל"ח ע"ב): רושם דברי אלה מעט מהרבה ספרנו מדברי חכמים, יען לגלות אונין ואוני כל חרדי ה' חסידו עמך. ההלשנה הנמאסה הוואת להלשין את תורת הרבנים בעבור האגדות הזרות הנמצאות בתלמוד ובמדרשים ובעבור אותם הספרים המוויפים והמהבילים שנקראו סתרי הקבלה יאשר גם לב כל משכיל מן הרבנים יענם עליהם, היתה לחק בין הקראים בכל הדורות וכל סופריהם חזרו ונערו זאת ההלשנה.

[illegible]

ואשם. הנה לא שמענו ולא ראינו שאחד מן הגאונים השתדל להורותם כי לא ידעו דרך התלמוד משפט תורתו, לא שמענו כי חורום כי לא כל הכתוב בתלמוד הוא ענין תורת הקבלה, ולא כל הכתוב בו הוא מיסכם לכל ומשעבד כל ישראל לעשותו ולהאמינו, ולא שמענו כי חורום כי לא כל הנמצא כתוב בספרי המדרשים הוא הלכה וחק עולם אשר לא יעברונו, ואף זאת לא חורום כי הספרים אשר יתעסקו ברוס ובסתרים והדעות במה שלמעלה ומה שלמטה אינם תורה מחייבת כל אדם מישראל להאמין; ותחת זה האמינו הם עצמם לכל דבר מדברים האלה, והשתדלו לעשות סניגוריא לכל דבר ודבר מקדמוניהם אף אם בלחץ ובדוחק. ומה פעלו בכל זה? אך חזקי מענותיהם אבל לדבר אשר רצו להצדיקו הועיל לא הועילו. לא נתמה על הגאונים אשר במאה הששית וגם בחלק גדול מן השביעית, אשר מצב השכלתם לא גבה מאד והיה אמונתם באמת כמו שחשבו הקראים וטענו עליהם אבל נתמה על הגאון רב סעדיה אשר היה חכם בכל החכמות למיניהן, ורבה השכלתו באמונות וברעות בכל זאת לא שת לבו לכל הדברים האלה ועל כן לא זכות הגאונים היתה כי בכל השתדלות הקראים ותחבולותיהם לא עשו פרי כי אם הגיע אליהם ככה יען כי דתם מצד עצמה לא היתה לה כח חיים.

פרק אחר עשר

מה תועילו הקראים בתקנתם?

הצופה ומביט לאחור על כל הדורות אשר עברו בתחלת המאה הששית אשר אז החלה דת הקראית להרים ראש ועד סוף המאה ההיא לא ימצא כי אף אחד מכל הגאונים יזכיר אף ברמז קטן דבר סמציאית זאת הכת. הלא אין להכחיש כי זאת התנועה היתה חזקה ולפי תכונתה יכלה לבא לגאונים עד נפש ובכל זאת אין קיל ואין קשב כאילו היתה שלום תמיד בעולמם. ואמנם יהיה זה לנו לאות כי תוחלת הקראים להגדיל דתם ולפשטם היתה נכונה. לוא היו משיגים את אשר קוו למו אף רק בקרוב, ולוא היו מהלקטים אליהם רבים משובי העם ואנשי שם מנכבדיהם כי אז לא היו הגאונים מחשים מכל וכל. אבל החשו ולא התבוננו בם, ולמה? יען כי היו בעיניהם כעם לא היה, או חשוב ככת אשר אין לה כח להזיק להם. והנה כבר אמרנו כי היסוד הגאונים לראות. זאת הכת לא יכלה להיות לסכנה כללית. כי היתה אין איל לעמת הגאונים אשר בידם נחנה הארץ, ומצד עצמה ותכונת שטתה לא היתה לה כח המושך. כהמון העם כחכמיו לא ראו בחדשות אשר בראו בארץ לא תכלית ולא תועלת כאשר כבר בררנו. ואמנם נראה מאד כי היתה עוד סבה אחרת אשר בסחי בה הרבנים לכלי חת מוקשי תחבולותיהם. הנה אין בזה כל ספק כי ממשלת הכליפים יותר היתה מחוננת את היהודים מרת הרבנים מאמיני הקבלה, מן היהודים מרת הקראים מגדיה ומכחישיה. הנה ראינו כי כבר ענן גרף מהממשלה וחתה כפסע בינו ובין חמיה, ואף שנמחל לו עותתו בכל זאת לא היה לו קיום בבבל ותוכרה לעיוב את הארץ עם כל הגולים אליו. הן אמנם כי סופרי קראים אמרו כי בחל בראשות ומאם ברבנות וחלף לירושלים, אך מי לא יבין מעצם המאורע כי היתה הדבר להפך הראשות בחלה בו והרבנות מאסתחו ונמישתו את הארץ היתה מוכרתת מטעם הממשלה. והלא דבר הוא כי כל הקראים היו מחרפים ומקללים את מחמד וקראותו משונע (נאיביועד תולדות הקראים ז' הערה 8), אין זה כי אם יען כי סבל המלכות היה קשה על גורלם. ואמנם נחשוב כי גם סבה דתית פעלה כי יותר היה להם נמית לבב אל הרבנים מאל

הקראים

(ד"ר ח"ד)

הקראים. הן מכל אשר נודע לנו מעניני הקראים הראשונים נראה כי היו כלם בעלי היות נאנחים ונאנקים על חרבן בית מקדשני, וחשבו מחשבות כי על ידי תשוכתם אל התורה כפי ששתם וחישו את הקץ ויכלה שעבוד מלכות. גם רבים מהם היו מחשבים את הקץ ומצפים על ביאה בן דוד בקרוב (לעיל פ"ו) ואמנם כל זה לא הטא את לב המסלמים אליהם כי הם ברוע עין ראו על התקוה בביאת המשיח. יען האמינו כי מחמד היה חותם הנבואה ואין אחריו מאומה (ר"א גיינער כ"ב) מה לקח מחמד מתורת היהודים (צד 84) ואיך עתה ימצאו חפץ בקראים אשר בעת ההיא כלם היו נאנקים בסבך מחשבות משיחיות?

ואמנם יותר מכל אלה יתברר לנו כי אלה הקראים לא היו נעויים לבעלי דת מחמד אם נתבין בשום לב בתורות מחמד ובאגדותיהן. הנה דבר גלוי וידוע הוא כי מיטב התורות ומיטב האמונות והדעות אשר העלה ואשר הביא מחמד בקאראן קבל מן היהודים ותורחם. כתבי קרשנו גם האונגליונים של המשיחיים היו מקורותיו אשר מהם שאב חכמתו. כתבי היהודים היו מקורו הראשי, אבל לא לבד מה ש-שום ומפורש בכתבי קרשנו קבל, כי אם קבל גם הדרשות והאגדות אשר בעלי תלמוד ותמדרש תלו אותם בכתובים. וכן אין קץ לכל הספרים האגדיים אשר חיו באומה היהודית ובספרותה אשר מחמד ברצון ובחבה ספחם אל תורתו. ואף כי לרוב הסכ פני הדברים ושגם וזיפם לפי צרכו ולתכליתו) בכל זאת עקרי הדברים קבל באמונה, והעריצם והקיישם לעיני בני עמם באמרו כי אלה הדברים נגלו לו מן השמים. והנה הקראים מכחישי הקבלה אשר לא האמינו רק בחורה הכתובה וכוז את התלמוד ואת המדרשים, אשר לענו על האגדות והוציאו עליהן כל רוחם וחשבו את ספורי האגדה בתלמוד ובמדרש לחבל וריק לשוא ודברי שקר, איך יהיו נוחים למאמיני הקאראן? הלא בנרופם עלי אגדות התלמוד יבואו גם לאגדות המסלמים עד נפש? להמאמינים בנבואת מחמד ובמלאכותיו היתה הכחשה כזאת בברור למורת רוח אף אם היא באה ממי אשר אינו מבני ברייתם. וביותר יען כי בלא זה כבר היו בקרבם רבים אשר הניעו ראש על אלה האגדות אשר אמר מחמד מהם כי נגלו לו בנבואה, ואמרו כי כל דבריו אינם מפי הנבואה כי אם למד כל זה מפי אחרים וחשדוהו כי מלמדיו היו יהודים ומהם קבל תורתו (גיינער שם 39) ומחמד עצמו התאונן על חסרון אמונתו ועל חסדם אותו בזיוף. ועוד מלבד אשר חשדוהו היו רבים שמסבילי עמו אשר היו מלגלים על הדברים עצמם ואמרו שהם שמות ועקשות ודברים נפתלים ושינים (שם). ועתה בשום לב אל מראות כאלה לא נפלאות ולא רחוקה היא ממנו להחלים כי הקראים לא נעמי אל מאמיני הקאראן בהיותם גם הם בלגלוגם נוספים על המכחישים מקרבם. ועתה קרובים הדברים מאד לאמר כי כת הרבנים מאמיני תורת הקבלה, מלבד היותם הריב והחלל הנעלה ונכבד באומה, והיותם ראשי בעלי ממון ונכסים ועבדה רבה אשר על

כן

(1) אין מספר לכל הדברים האגדיים הנמצאים בקאראן ובכתובים אחרים נספרי מסלמים הראשונים אשר יודע באגדות התלמוד ותמדרשים, ונשתנו שם ונודיעו לצרכם ולתכלית דעתם ע"י בספר Biblische Legenden der Muselmänner מאת Dr. G. Weil (פראנקפורט 1845) אשר בו קצת מחספך אנדרתיהם מן הקאראן ומכ"י ערבים ונביא מה דונטא א' מפני פלאה. שם בעד 12 יספור כי ביום חששי בפלג הסנה נברא אדם. ד' סלאכים נברואל מיכאל אורפיל ואורפיל צברו עפר מד' רוחות תעולם וממנו נוצר האדם חלב והראש נוצרו מעפר שכנת מעקקא ומודיגא מן חסוקם אשר באחרית ימיים עמד חקאבא חקדושו וקברו של מחמד. וכל זה מאגדתו ע"י סנהדרין (לח) א"רם אחר מכל תעולם כלו חוצר עשרו וכל' בארית פ"א. ובורש' גזיר פ"ו ח"ב איתא שבראו מסקים המובת, ובב"ר פ"ד מסקים כפרינו נברא. ופוח תרעה ששורש האגדה במדרש ובתלמוד ותמכת לכינת תכליתו ואמר מסקים חקבא, ודע שתאגדה חזאת נמצאת גם בפרקי דר"א פ"א י"ב ובת"י על תורה ושם סגנונת ממש כמו שהיא בספר תנ"ל ע"ש ותלא דבר הוא. ואין חבנתו להירבזת הדינסאות בשגם חזקם ר"א גיינער בספרו שרפנו עליו כבר חוכית דבר זה ברור כשמש בראינת רבית ואף שיש לחסוף על ראיותיו אין זה מחלילת חבורנו לחשלים ראיותיו.

וכנפש הצדק ובהיות כן הדברים מבואר כי לא היה להם ללבושם ספה לזנאה פן יעלים עין גדול מצד המכאניק גם כן להלך להיות דבניהם ונכסיהם בגילוי ישיגו עקראיזם מכושפם ולמקל להם ידועה מלכותם עם המכשית ההדומה? הומוסואזם במים חוזרים במים אמנם אם גם לא יעני כן והאנונם אשר במאכל המאשונה אחת עשרה מלחמה מתנגדים חלילה לעורר עינם מלחמה כבדה והשיקרה להם בביקורת והפחדת ההתבשריזם אשר היו גורל לכל עתה על של דבוקה גדולה וזוהי מבעית חכמים , איך גם לכל עורר על פערות השלשם לכל זאת , לא שמר יתם בקלותם ככל וכל , נפשיה במה מדברים אלה חכם אף איך יעזוב חכמים להם מקראם הקדשה חזקה וישו הדורסו אשר הכושר הכאים נסיון אולם ודברים יותר משהיה בלתי ככה אנדרזאם וזאמזו במין המצות אשר מה בעל הלבבות , נדבנות בהקדמה מספרו , וחשש כי הצלח בעתה מצות אשר הן מוכרז מפורס כח מצות הנבחה מקרא מכלה ויוצאם בחיובם ומסמכם האירוב למעולם גדולה מספרים בספרהם על היה מנגינה אלה ומפאורה על ויבכתיא אשר הכנים מצות חכמים בין מנה המצות אלה שיתבנה להצדיקם בפלפוליהם ולהתירם בעד חפשי וס המצות להפכים השקשה וההשגה מספר יבם ופגולת המספר יצא ובוהה הדיוע לשב יצא כל הדברים על המס גלגל העולם והוגהה המד שמוסמם בעל הלבבות נדבנות בזה היתה נדב המכחשים נדבוק חכמים , ולא נחמה על זה לאמנם הלא כיו אם רב שמעון מקרא וכן אם תב ודואק סדנה מנה המצות היה הלא שמוסמם חיו בזמן אשר דת הקראים עוד לא נתפשטה בכל ואין ואיכר כדכדו אבהיניסא מנחם בהנהגות הקראים? על זה השנובה כאשר לא ענה ויהי ויוסא חכמים יבם בת בואתאס לא בן אלה מעבר המס אמנם כל כל מספ כבה היה חכמים מערערים על התורה שבע פס' מדרגים על כזה הקמות ומן עוב אם לא במצבים אפי' מכלת הם שמעוהה מקראם אם לא עם חלל הענוהה בהאשנה שלמי נהגהם מהעוררות להם סעודה נאק אל הדיחם עמם עוד כעורר במצבים נהגה אלה מצבים אף מצאנה הסנהגה העליונה כי שם גדלה ונברה השנהגות הקראים יותר מבשאר אצות אשר ויהי איתו על זה קדמה זאת השמה שם , גם מסר , הקדמה הכוללת מנה המצות , עכל לשמיא בן בונתא המסבר להחלל ולהעיר על חוב התורה שבע פה , שעל כן ספח למאמר במונח

[illegible]

[illegible][illegible][illegible]

הוא נשאל: "האם אתה יכול להבין את המצב הזה?"

[illegible][illegible][illegible][illegible]

הנהגתו של השר לא תהיה נכונה, ויש להעביר את הטיפול בפרשתו לרשות אחרת. השר לא יוכל להנהיג את הטיפול בפרשתו, ויש להעביר את הטיפול בפרשתו לרשות אחרת. השר לא יוכל להנהיג את הטיפול בפרשתו, ויש להעביר את הטיפול בפרשתו לרשות אחרת.

הקפידו הגאונים להחזיק כל מנהג קמן של מה בכך אף אם באופן רחוק היה בו רוח קראית. וכבר קרה באחד מן המקומות שהיו שם אנשים אשר נהגו לקצר ההגדה של פסח והשמימי המדרשים וקיימו המצוה לספר ביציאת מצרים רק בהפסוקים מן המקרא וכשהגיעו הדברים לרב נטרונאי נאון קצף על העשים כן וכתב מי שעושה כן לא יצא ולא עוד אלא שנחשב מין וחלוק לב וכופר בדברי חז"ל ובוזה משנה ותלמוד וחייבין כל הקהלות לגדורו ולהכדילו מקהל ישראל (לקמן פי"א). והנה מאשר יקר בעינינו רב נטרונאי הזה לא ניכל להאמין עליו כי חשב באמת שכל המשנה מסמכע ההגדה והשמיים מתלקת ר' אליעזר וחבריו בענין שעור הסכות שהוא גבול מקהל ישראל אבל אמת הרבר כי לדעתו היה זה צורך השעה מפני הקראים שנשאו ראש והסיתו והדיתו מאחרי התלמוד על כן הקפיד כל כך על הדבר הקמן הזה. ואם נתבונן עוד בתקנות והוראות אחרות ובמנהגים שנהגו בהם בימי הגאונים בשום לב יודע לנו מהר כי כן הרבה דברים חקרו ותקנו כשימת עין על חיושי הקראים ברת. וראוי לנו להתבונן בינה במנהג שמות אחד אשר נהגו בו בקהלות, ואף הגאונים עם שהכירו שמוית ולא נהגו בו בישיבה בכל זאת לא קנאו קנאה גדולה לבטלו. והוא המנהג לאמר בליל יום הכפורים כל נדריו ואסוריו. כשה גאונים נשאלו על אודת המנהג הזה, רב נחשון (ת"ג סי' מ"ד) ורב האי בנו (שערי תשיבה סי' קס"ג) ואף שלא ישרה נפשם בו לא יכלו לבטלו. ורב סעדיה נאין בסדר תפלה שלו (פור א"ח סי' תרי"ט) פירש להם ענינו והניחם על המנהג (עי' לקמן פי"ד). ואפשר מאד כי יען שהקראים הרעישו העולם על המנהג הזה על כן למרות פניהם לא הניחו ידם ממנו, אמנם הדבר היה נחוץ לגאונים לעשות חוץ לתורתם כי כאשר הוסיפו הקראים להרחיב הפירוד בינם ובין הרבנים ולהתרחק מן התורה שבעל פה תכלית הרחוק לנאצה להרפה ולהתכבד בקלינה כן גדלה גם חיבתם לשמרה ולנצרה ולעשות סיוג בעדת ופרסום נגד בני עמם לכל ילכדו ברשת זו טמנו להם הקראים אשר בכל מאמצי כחם השתדלו למשוך אליהם לבות ההולכים אחרי הרבנים.

אך חמק עבר כל המאה הששית ואין אחד מן הגאונים שם לב למעון עליהם ואין מתעורר בצדק לבא בראיות להרוס יסודותיהם רק באו לגדודם ולהתייטם ולהכדילם מקהל ישראל ויהי להם די להרחיק המשל הרע מקרבם. ובאמת נראה מאחרית דבר כי הצליח חפצם בידם, התפשטות דתם אשר קוו לסו לא באה וכל ימיהם נשארו אך עדה קטנה אשר לא ערה עליה רוח כביר. אמנם אחת היא אשר לא נוכל להבחיט כי עם שהגאונים והרבנים לא השניחו עליהם ולא דאגו מאד מנוק, בכל זאת הפעילה עליהם זאת התנועה החזקה שלא במובתה, ואולי גם נגד רצונם. כבר ראינו כי הרוח בתשובות הגאונים למן העת אשר עמדו הקראים מעט מעט שנה דרכו, החשוקה לקנות ידיעות בחכמת הלשון והקדוק ובמדעים התעוררה בקרב הרבנים, והמשכיל על הדבר לא יפון כי אחת מן הסבות אשר גרמו החליפה הזאת היא השתדלות הקראים להתגדל ולהשתלם במדעים האלה והיא הפעילה מאד על הרבנים. כבר תחלת המאה השביעית רוח אחרת נחה על פעלת אחרים מראשי הישיבה, רוח אשר בהשכלה יתרה יסודה. אז נבוא להתבונן בקירותיהם ומעשיהם יגלו לעינינו הישמים ברורים מבחינתם במאורעות זמנם ויש אשר כבר כדרישה מדינית מצאו חפץ. ואמנם בכל זאת אחד מכל אלה לא מצאנו אשר היו לו ידיעות בחכמות ובקריאות בחכמת לשון העברית וקדוקה בשיעור הנדרש להתוכח עם בני מקרא אשר לא יוכחש כי לפי מצב חכמת הלשון בזמנם נעלו מאד במדרגתם על הרבנים ואף על כן לא עשו הגאונים 'ויכוחים עמם גם רוב המאה השביעית. אמנם ברביעית האחרונה קם נאין אחד אשר

אשר לפי חכמתי הרבה בדרוק הלשון, ולפי ידיעותיו במושכלות. ולפי עצמת רוחו בכל דבר חכמת בינת, היה האיש הנכון להתעורר נגדם ולהלחם כם בכלי מלחמת סדעיים ובתקיה לנצחם ותאיש חוז היה - רב סעדיה גאון.

ספר שבעה עשר

גאוני סורא במאה ה' עד רס"ג. גאוני פוטבדיא ברוב המאה השביעית. רב כהן צדק בפוטבדיא ורב סעדיה בסורא. פירושי במקרא אמונות ודעות ויתר חבדו. פסקו וחוראותיו בהלכה. גאוני פוטבדיא האחרונים רש"ג. רב חאי גאון, רב שמואל בן תפני.

פרק שנים עשר

גאוני סורא במאה ה' עד רב סעדיה גאון.

התניעה הדתית אשר פשט כמעט בכל ארצות הקדם במקומות היחידים לא חרעשה ארץ, ובכלל לא חרעשה לב הגאונים ואך למזער הפעילה תעצומתה על משפחם ומעשיהם בקרב כל המאה הששית ורוב השביעית. על זאת לא נפליא כי לא התנעשו ולא פחדו פחד מדאגה מדבר פן תבא להם סכנה בעקבה כי בטחו בתקפם ובכח ידם וידעו מאד כי ברוב הגדול סן העם נצדקו קרש וגדולה אמונתו בכל היוצא מפיהם, אבל על זאת נפליא איך לעמת תנועה כזאת יכלו לשקוט על שמריהם מבלי לעשות אף צעד אחד הלאה על נתיבות ההשכלה להתחרות את מנגדיהם ולא שמו על לב כי דרוש הוא לחפצי זמנם לפלס גם זה מסלות חדשות בחכמת ישראל לדרוש ולתור בחכמת הלשון ולהבין במקרא לפי עומק פשוטו אשר סוף סוף הוא מקור חיותה ויסודה. אף לזאת אין גם רמו קטן בכל השירידים מספרותם מוסן המאה הששית כי היו מתאמצים לקנות חכמות עיוניות המביאות לידי מהרת האמונות והדעות. אם גם נכיר בכל לב כי רת הקראית לא תתכן לחלוך נגד החיים, ורוב חקית וריניה בנוים על קי תרו ואבני בהו, לא נבחר כי כבר בדורות הראשונים חשקה מדעית חיתם, חקר לשון המקרא חיה כל ישעם וחפץ רוחם, ובקנאה כאש בקשו לשהר דעותיהם מאמונות הבל ונפסדות. ואמנם גם את התלמוד אשר אותו היו חייבים הגאונים לשמר, ולנצור, לפנות דרכו ממכשולים, לפרשי ולבארו לתת נתיבה ישרה וסלולה לדרושו גם אותו הניחו כשהי בלתי נעבר. בכל התשובות אשר נשאו מהם הלא הפירושים בתן אף המעט המה וגם זה המעט לפי הועיל? אך ליחידים השואלים. בספרות ההלכותית הקטנה אשר נתיחסה לוסן הגאונים לא מצאנו אף חבור אחד אשר ישים למטרתו להיות לתועלת ולעזרה להוגים בתלמוד כי אם להיות עזרה למורי הלכה למעשה. הן אמנם כי ספי השמועה ידענו כי מימות רבנן סבוראי והגאונים הראשונים היו פירושים, אולם אם נקח את הפירושים המעטים אשר קיים בעל הלכות גדולות, לנו למדה, הלא נוכל לשפוט כי אלה הפירושים אין להם תכונת פירוש לפי מושג העצמי. גם ברוב המאה השביעית נראה רוב הגאונים לא שנו את המסקים ולא החליפו דרכם. אמנם רק הרוב מהם, כי בקצתם נראה כי תקפו עליהם המראות אשר נגלו לעיניהם בדרך דרישת חקראים. ונראה כי כבר אחדים סן הגאונים התאמצו לכתוב כתוביהם בלשון עברית ובמליצה זכה, ובעת החיא הוציא גאון אחד לאור ספר ערך מלים בתלמוד וגם למעטים כתבו תשובות בלשון ערבית בעבור ישמע

(דוד חיד)

העם